

โคลงชะลอพระพุทธรไสยาสน์: ศิลปวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์ และอิทธิพลต่อชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทอง*

A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha: The Artistic Techniques of Literary Language and Influence on the Pa Mok Community, Ang Thong Province

วิเชษฐชาย กมลสัจจะ¹/ ชญานนท์ ชมดี^{2**}/ ก่อพงศ์ นามวัฒน์³

Wichetchay Kamonsujja¹/ Chayanon Chomdee^{2**}/ Korpong Namwat³

¹คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, พระนครศรีอยุธยา 13000, ประเทศไทย

¹Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi,

Phra Nakhon Si Ayutthaya 13000, Thailand

²สถาบันวิจัย พัฒนา และสาธิตการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, นครนายก 26120, ประเทศไทย

²Educational Research Development and Demonstration Institute, Srinakharinwirot University,
Nakhon Nayok 26120, Thailand

³คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพมหานคร 10240, ประเทศไทย

³Faculty of Education, Ramkhamhaeng University, Bangkok 10240, Thailand

**Corresponding author. E-mail: Chayanonc@g.swu.ac.th

Received: January 6, 2025

Revised: February 16, 2026

Accepted: February 23, 2026

Abstract

This article aims to: 1) study the artistic techniques of literary language in A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, and 2) examine the influence of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha on the Pa Mok community in Ang Thong Province. This qualitative research integrates documentary research with field data. Information was collected from the inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, the Fine Arts Department's edited edition of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, the Royal Chronicles (Royal Autograph Edition), and interviews with residents of the Pa Mok community in Ang Thong Province. The findings reveal that A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha is an inscriptional literary work that not only records historical events but also “creates new meanings”, transforming a significant historical event into an aesthetic narrative through the processes

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง “โคลงชะลอพระพุทธรไสยาสน์: จากภูมิปัญญาบริหารจัดการภัยธรรมชาติสู่วรรณคดีถึงคดีและวิถีชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทอง” ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการวิจัยจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ พ.ศ. 2568, ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ เลขที่ IRB-RUS-2568-010-V.20 วันที่ 28 มีนาคม 2568

of artistic techniques of literary language. The text employs seven major techniques: 1) structuring the poetic form and content, 2) crafting sound and rhythm, 3) employing foreign-language vocabulary, 4) using a lexical field, 5) using expressions that create imagery, 6) enriching the meaning, and 7) employing linguistic strategies that create cohesion aligned with literary aesthetics. Thus, the work is outstanding in both its linguistic form and its thematic content. Regarding the influence of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha on the Pa Mok community, the study finds that it functions as cultural capital in accordance with Bourdieu's (1986) framework, which can be categorized into three types: 1) embodied state, 2) objectified state, and 3) institutionalized state. The community acts as the agent that transforms this capital, resulting in multidimensional value that generates tangible impacts on the local economy, society, ways of life, and community identity.

Keywords: Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Artistic Techniques of Literary Language, Influence on Community, Pa Mok Community, Ang Thong Province

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศิลปะวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์ในโคลงชะลอพระพุทไสยาสน์ และ 2) ศึกษาอิทธิพลของโคลงชะลอพระพุทไสยาสน์ที่มีต่อชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผานการวิจัยเอกสารร่วมกับข้อมูลภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลจากตัวบทจารึกโคลงชะลอพระพุทไสยาสน์ วัดป่าโมก ตัวบทโคลงชะลอพระพุทไสยาสน์ ฉบับกรมศิลปากร พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา และการสัมภาษณ์ชาวบ้านชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ผลการศึกษาพบว่า โคลงชะลอพระพุทไสยาสน์เป็นวรรณกรรมจารึกที่ไม่ได้เป็นเพียงบันทึกเหตุการณ์ หากแต่ทำหน้าที่ “สร้างความหมายใหม่” ทำให้เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นเรื่องเล่าเชิงสุนทรีย์ผ่านกระบวนการทางภาษาวรรณศิลป์ โดยใช้ศิลปะวิธี 7 ประการ คือ 1) การกำหนดสร้างฉันทลักษณ์และเนื้อหา 2) การปรุงแต่งเสียงและจังหวะ 3) การใช้คำภาษาต่างประเทศ 4) การใช้วงศัพท์ 5) การใช้ถ้อยคำภาษาสร้างจินตภาพ 6) การปรุงแต่งความ และ 7) กลวิธีการใช้รูปภาษาแสดงการเชื่อมโยงความที่สอดคล้องกับลักษณะวรรณศิลป์ วรรณกรรมเรื่องนี้จึงดีเด่นทั้งรูปแบบ ภาษา และเนื้อหา ส่วนด้านอิทธิพลของโคลงชะลอพระพุทไสยาสน์ที่มีต่อชุมชนป่าโมก พบว่า มีอิทธิพลต่อชุมชนในฐานะทุนทางวัฒนธรรมตามแนวคิดของ Bourdieu (1986) จำแนกได้ 3 รูปแบบ คือ 1) ทุนที่ฝังในตัวตน 2) ทุนรูปธรรม และ 3) ทุนรับรองจากสถาบัน โดยชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้แปลงทุน ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่สร้างคุณค่าหลายมิติส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: โคลงชะลอพระพุทไสยาสน์, ศิลปะวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์, อิทธิพลต่อชุมชน, ชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

บทนำ

“วรรณกรรม” ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มนุษย์ใช้บันทึกความคิด ความเชื่อ และเหตุการณ์ของสังคมในแต่ละยุคสมัยผ่าน “ภาษา” อันเป็นวัสดุในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม วรรณกรรมไม่เพียงแต่สร้างความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน หากยังทำหน้าที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกประการหนึ่ง ดังที่ Batstone (2024, p.7) กล่าวว่า “ประวัติศาสตร์เน้นการค้นคว้าข้อเท็จจริงอย่างรอบคอบ ส่วนวรรณกรรมมุ่งถ่ายทอดประสบการณ์และอารมณ์ของมนุษย์ แม้วิธีการจะแตกต่าง แต่ทั้งสองศาสตร์ก็มีความสัมพันธ์แนบเกื้อกูลกัน” สอดคล้องกับทัศนะของ Sujjapun (1983, p. 22) ที่เสนอว่า “วรรณกรรมกับประวัติศาสตร์มีลักษณะอย่างเดียวกัน คือ การบันทึกเหตุการณ์ แต่ประวัติศาสตร์มุ่งข้อเท็จจริง ส่วนวรรณกรรมเป็นงานศิลปะที่แสดงอารมณ์” ผ่านภาษาอันวิจิตรที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากภาษามาตรฐาน เพื่อสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและสร้างอารมณ์ในใจผู้อ่าน (Shrawan, 2019, pp. 6-7)

โคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์ พระราชินีพนมในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นวรรณกรรมเรื่องสำคัญสมัยอยุธยาตอนปลายที่สะท้อนคุณค่าทางภาษาวรรณศิลป์และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เนื้อหาของโคลงบันทึกเหตุการณ์สำคัญในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ เกี่ยวกับการชะลอพระพุทโธไสยาสน์วัดป่าโมกให้พ้นจากภัยพิบัติน้ำกัดเซาะตลิ่ง กระทำการกระทำทั้งสำเริงอย่างน่ายศรัยใจ แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผสมความรู้ทางด้านวิศวกรรมเพื่อบริหารจัดการภัยธรรมชาติร่วมกับคติความเชื่อ เพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างฝ่ายปกครองและชุมชนในการทำกิจกรรมทางศาสนา

Note: Wichetchay Kamonsujja (2025)

ด้านศิลปวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์ คือ กลวิธีทางศิลปะในการสร้างสรรค์วรรณกรรม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงแสดงพระอัจฉริยภาพในการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือบันทึกเรื่องราวและสร้างสรรค์งานวรรณศิลป์ เฉกเช่นที่ทรงใช้ศิลปะแขนงอื่นบูรณปฏิสังขรณ์ ประดับประด้าวัดวาอารามให้กลับมั่งคั่งงามสมบูรณดังเดิม พระองค์ทรงใช้โคลงสี่สุภาพประพันธ์อย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะทรงสร้อยคำภาษาที่กระชับแต่สื่อความได้อย่างลึกซึ้งและมีจินตภาพ แสดงถึงความเชี่ยวชาญในการสร้างสมดุลระหว่างรูปแบบและเนื้อหาผ่านความงามทางวรรณศิลป์ ทั้งด้านเสียง จังหวะ คำ และความ โดยแต่ละองค์ประกอบเชื่อมประสานกันด้วยกลไกการเชื่อมโยงความ ก่อให้เกิดความต่อเนื่องและเป็นเอกภาพ ผู้อ่านจึงได้รับทั้งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ความซาบซึ้งทางอารมณ์ ตลอดจนเข้าใจบริบททางสังคม วัฒนธรรม และคติความเชื่อที่สะท้อนอยู่ในโคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์ โคลงเรื่องนี้จึงมีความโดดเด่นทั้งในฐานะการเป็นวรรณกรรมจารึกประวัติศาสตร์ วรรณกรรมยอพระเกียรติ และวรรณกรรมศาสนา

วรรณกรรมเรื่องนี้ยังแสดงให้เห็นพลังความศรัทธาของพระมหากษัตริย์กับประชาชน ที่มีต่อพระพุทธไสยาสน์ สืบต่อจากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของคติความเชื่อและวิถีชีวิตของชุมชน โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์จึงมิใช่เพียงงานวรรณศิลป์ที่สะท้อนพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แต่มีอิทธิพลต่อชุมชนป่าโมกในการเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ตามแนวคิดของ Bourdieu (1986) ประกอบด้วย 1) การหล่อหลอมค่านิยม ความศรัทธา และอัตลักษณ์ชุมชนผ่านการสืบทอดความรู้และความเชื่อ (Embodied State) 2) การดำรงอยู่ของจารีตและพระพุทธไสยาสน์ (Objectified State) และ 3) การยอมรับในฐานะมรดกทางประวัติศาสตร์ (Institutionalized State) อันส่งผลต่อความสามัคคี การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาในท้องถิ่น

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีการศึกษาโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์อย่างกว้าง ๆ มักใช้ประกอบกับข้อมูลอื่น อาทิ Imchai (1985) ศึกษาเปรียบเทียบโคลงพระราชนิพนธ์ 6 เรื่องในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ, Vingvorn (1987) ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมยอพระเกียรติ และ Srikamnerd (2016) ศึกษาโคลงและภาพย่นโคลงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางที่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมสมัยหลัง อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการศึกษาเฉพาะเรื่องด้วยวิธีวิจัยแบบผสมผสานที่ครอบคลุมทั้งมิติการวิเคราะห์ตัวบทวรรณคดี เอกสารทางประวัติศาสตร์ และการสำรวจข้อมูลภาคสนาม

ตามที่กล่าวนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าการวิจัยเรื่องนี้มีความสำคัญในหลายมิติ ทั้งด้านการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาษา วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ และบทบาทต่อชุมชน ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อวงวิชาการและช่วยสร้างการรับรู้ในฐานะวรรณกรรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและของชาติที่สะท้อนภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศิลปะวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์ในโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ที่มีต่อชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาข้อมูลและวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับข้อมูลภาคสนาม (Field Work) และนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยมีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยจำแนกข้อมูลในการวิจัยเป็น 3 กลุ่ม คือ ข้อมูลตัวบท ข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ และข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

1.1 ข้อมูลตัวบท ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ตัวบทจารึกโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ วัดป่าโมก และตัวบทโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ ฉบับกรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่ เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ปรากฏอยู่จริงในพื้นที่และดำรงอยู่ในการรับรู้ของชุมชน รวมถึงมีการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา

1.2 ข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เนื่องจากเป็นฉบับที่นิยมใช้อย่างแพร่หลาย มีการชำระและตรวจสอบข้อมูลต้นฉบับหลายสาย โดยนำมาเปรียบเทียบกับตัวบทจารึกโคลงชะลอ

พระพุทไธยาส์ วัดป่าโมก

1.3 ข้อมูลภาคสนาม การสังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ประกอบด้วย กลุ่มพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และชาวบ้านชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทอง จำนวน 20 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากหลักความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) กล่าวคือ เมื่อข้อมูลจากการสัมภาษณ์เริ่มซ้ำกัน และไม่มีประเด็นใหม่เกิดขึ้น สามารถนำไปวิเคราะห์สรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ครบถ้วน การคัดเลือกใช้วิธีการแบบก้อนหิมะ (Snowball or Chain Sampling) ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ เลขที่ IRB-RUS-2568-010-V.20 ลงวันที่ 28 มีนาคม 2568

2. เครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดเครื่องมือ 2 ประเภท คือ เครื่องมือเก็บข้อมูลและแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

2.1 เครื่องมือเก็บข้อมูล มีกระบวนการจัดทำ 3 ขั้นตอน ดังนี้

2.1.1 การสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือ 2 ชนิด คือ 1) แบบบันทึกศิลปะวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์ในโคลงชะลอพระพุทไธยาส์ และ 2) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เกี่ยวกับอิทธิพลของโคลงชะลอพระพุทไธยาส์ที่มีต่อชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ในโปรแกรม Microsoft Word

2.1.2 การประเมินคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ขอความอนุเคราะห์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสมของเครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ทั้งด้านภาษาไทยและด้านการวิจัย แบบบันทึกข้อมูลมีดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 แสดงว่า แบบบันทึกข้อมูลมีความเหมาะสมมากที่จะนำไปใช้

2.1.3 การพัฒนาเครื่องมือ ปรับแก้ตามผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ได้แบบบันทึกข้อมูลที่เหมาะสม

2.2 แนวคิดในการวิจัย ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวคิด 2 กลุ่มแนวคิด ดังนี้

2.2.1 แนวคิดด้านภาษาวรรณศิลป์ ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Bickner (1991); Bamrunikul (1994); Jitjamnong (1997); Yuden & Yuden (2005); Wetphada (2006); Thanirat (2010); lamharit (2022) ซึ่งเน้นการวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาในเชิงศิลปะ ทั้งด้านอันลักษณ์ เสียง คำ และความร่วมกับแนวคิดการเชื่อมโยงความ ของ Sriyabhaya (2009); Prasithrathsint (2012); Sriyabhaya (2020)

2.2.2 แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม ของ Bourdieu (1986) จำแนกทุนทางวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ทุนที่ฝังในตัวคน (Embodied State) 2) ทุนรูปธรรม (Objectified State) และ 3) ทุนรับรองจากสถาบัน (Institutionalized State)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากอ่านข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ทั้งกลุ่มตัวบทวรรณคดีและกลุ่มเอกสารทางประวัติศาสตร์ จึงเก็บข้อมูลจากเอกสาร รวมถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านชุมชนป่าโมก ลงแบบบันทึก

4. การวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากจัดระบบข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ โดยพิจารณาด้านศิลปะวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์และด้านอิทธิพลต่อชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทอง เมื่อได้ผลการวิเคราะห์จึงทำการสรุปผลและอภิปรายผลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ประโยชน์ต่อคณะผู้วิจัย เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์ในโคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์และอิทธิพลต่อชุมชนป่าโมก นำไปต่อยอดการวิจัย และออกแบบหลักสูตรการสอนภาษาและวรรณกรรมกับชุมชน

2. ประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม เผยแพร่องค์ความรู้จากการวิจัยให้แก่ชุมชน ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า ยังไม่มีแหล่งค้นคว้าเกี่ยวกับโคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์ที่สัมพันธ์กับชุมชน จึงต้องการองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “โคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์: ศิลปวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์และอิทธิพลต่อชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทอง” ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 2 ประเด็น คือ 1) ศิลปวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์ในโคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์ และ 2) อิทธิพลของโคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์ที่มีต่อชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ศิลปวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์ในโคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์

ศิลปวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์ คือ กลวิธีทางศิลปะในการใช้ภาษาสร้างสรรค์วรรณกรรม การศึกษาศิลปวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์ ผู้วิจัยใช้ตัวบทจารึกโคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์ วัดป่าโมกเป็นหลัก เนื่องจากเป็นข้อมูลปฐมภูมิซึ่งอยู่ในความรับรู้ของชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่า ตัวบทโคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์ ฉบับกรมศิลปากร ซึ่งระบุว่าเรื่องนี้นามามีพหุครั้งนี้ ถัดตามทีปรากฏในแผนจารึกข้างพระขององค์พระพุทโธไสยาสน์ (The Fine Arts Department, 2002, p. preface) มีการถ่ายทอดต่างออกไปจากจารึกหลายแห่ง ด้านการใช้อักขรวิธี กรมศิลปากรไม่ใช้รูปวิสรรชนีย์ เช่น ประคอง - ประคอง, ประโคม - ประโคม ฯลฯ ไม่ใส่ทัณฑาท เช่น องค์ - องค์, โพธิ์ - โพธิ ฯลฯ ใช้อักขรวิธีปัจจุบัน เช่น วินัย - วินัย, แต่งตั้ง - แต่งตั้ง ฯลฯ นอกจากนี้ยังปรากฏคำที่ถ่ายทอดต่างออกไป เช่น เสมียรหมาย - รเมียรหมาย, มาก - มารค, พลุ - พลุ, พัน - พัน, หนู - หนู, ฌาน - ฌาน ฯลฯ

ในโคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์มีการใช้ศิลปวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์ที่ดีเด่น 7 ลักษณะ คือ 1) การกำหนดสร้างฉันทลักษณ์และเนื้อหา 2) การปรุงแต่งเสียงและจังหวะ 3) การใช้คำภาษาต่างประเทศ 4) การใช้วงศัพท์ 5) การใช้ถ้อยคำภาษาสร้างจินตภาพ 6) การปรุงแต่งความ และ 7) กลวิธีการใช้รูปภาษาและการเชื่อมโยงความที่สอดคล้องกับลักษณะวรรณศิลป์ ดังนี้

1.1 การกำหนดสร้างฉันทลักษณ์และเนื้อหา การชะลอพระพุทโธไสยาสน์ สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้หลายแหล่ง ทั้งในรูปแบบจารึกและพงศาวดารจากการศึกษาพบการกำหนดสร้าง 2 ลักษณะ คือ การกำหนดสร้างฉันทลักษณ์และกลบท และการกำหนดสร้างเนื้อหา ดังนี้

1.1.1 การกำหนดสร้างฉันทลักษณ์และกลบท กวีกำหนดสร้างอย่างมีแบบแผนและเป็นระบบ ฉันทลักษณ์ คือ รูปแบบหรือกฎของการใช้ภาษา เป็นวรรณศิลป์ที่เป็นข้อกำหนด สร้างขึ้นมาเป็นแบบแผนทางการประพันธ์ โดยกวีเลือกใช้โคลงสี่สุภาพในการแต่ง จำนวน 69 บท

เมื่อพิจารณารูปแบบอันลักษณะของโคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์ จะพบว่า ไม่เคร่งครัด จำนวนคำในวรรคและข้อบังคับคำเอกโทหนัก ดังพระบรมราชาโบายใน King Vajiravudh (1974, p. 10) ความว่า “โคลงโบราณสังเกตว่าท่านไม่สู้จะจำกัดเอกโทหนัก เพราะฉะนั้นเข้าใจว่าน่าจะเป็นของที่จำกัดขึ้นในชั้นหลัง ๆ” นอกจากนี้ยังไม่ปรากฏการใช้คำสร้อยในบทประพันธ์ กรณีดังกล่าวผู้วิจัยมีความเห็นว่า กวีมีพระอัจฉริยภาพที่ทรงใช้ศิลปวิธีในการเลือกสรรคำที่สื่อความหมายได้ครบถ้วนสมบูรณ์ในบาท โดยไม่ต้องเติมคำสร้อย ดังที่ King Vajiravudh (1974, p. 11) ได้ทรงนิยามลักษณะการใช้คำสร้อยไว้ว่า “แท้จริงก็คือคำที่เหลืออยู่บรรจุลงไม่ได้ในบาทนั่นเอง” ดังจะเห็นจากตัวอย่างเช่น

พระผทมพนมไมกไม้	ไพรสาณศ
ยาวทาทศบสถาน	เทียบไว้
สถิตเสถียรจำเนียรนาน	แนวมั่ง
ประชาชนกลั่นกันไหว	สพรั่งพร้อมสลัสสลอน

(Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 1)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า โคลงสี่สุภาพเพียงหนึ่งบท กวีสามารถบรรจุเนื้อความให้เห็นภาพ และรายละเอียดอย่างครบถ้วน บอกทั้งลักษณะของพระพุทโธไสยาสน์ ตำแหน่งประดิษฐานองค์พระ ที่อยู่บริเวณป่าโมก ระบุขนาดพระว่ามีขนาด 12 วา พร้อมทั้งมาตรวัดแบบโบราณซึ่งใช้ร่างกายเป็นหน่วยวัด นอกจากนี้ยังระบุว่า พระพุทโธไสยาสน์องค์นี้ประดิษฐานอยู่ ณ ริมฝั่งแม่น้ำแห่งนี้มาเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของประชาชน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า การเลือกใช้โคลงสี่สุภาพเพื่อนำเสนอเนื้อหาวรรณกรรมเกิดจาก

- (1) ความนิยมในการใช้โคลงสี่สุภาพที่แพร่หลายในสมัยอยุธยา อาทิ ยวนพ่ายโคลงฉันท์ โคลงทาทศมาส ฯลฯ อีกนัยหนึ่ง คือ กษัตริย์มักจะแต่งโคลงตามขนบนิยม ซึ่งแสดงถึงพระปรีชาสามารถด้านกวี
- (2) ขนบทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมยอพระเกียรติที่กวีมักใช้โคลงสี่สุภาพในการแต่ง
- (3) โคลงสี่สุภาพให้จังหวะและอารมณ์เข้มข้น เพื่อสื่อสารเรื่องราวที่สำคัญและยิ่งใหญ่ของบ้านเมือง
- (4) ความเหมาะสมกับการจารึกบนแผ่นศิลา ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ โคลงสี่สุภาพจึงมีคุณสมบัติเหมาะสมที่สุด เพราะกวีต้องใช้ถ้อยคำที่กระชับแต่สื่อความได้มาก

นอกจากการกำหนดสร้างอันลักษณะที่เหมาะสมกับเนื้อหาแล้ว กวียังแสดงชั้นเชิงในการประพันธ์ ที่ซับซ้อนขึ้นด้วยลีลากลบท ปรากฏ 2 ลักษณะ คือ กลบทบุษบงแถมผกา และกลบทบัวบานกลีบขยาย ดังตัวอย่างเช่น

จงพระทรงโลกย์ล้ำ	สุริวงษ์
จงจำเรณูยคยงค์	อย่าม้วย
จงเรื่องรุ่งฤทธิรงค์	ราญราบ
จงสิ่งใดได้ด้วย	เดชพร้องพรถวาย

(Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 67)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีใช้กลบทบุขบงแย้มผกา โดยขึ้นต้นแต่ละบาทด้วยคำว่า จง ทั้ง 4 บาท เพื่อสร้างจังหวะที่สม่ำเสมอและเน้นเสียงเพื่อความเข้มขลังเหมาะแก่เนื้อความที่มุ่งถวายพระพรชัยมงคล กวียังใช้กลบทบัวบานกลีบขยายมาใช้ในบทประพันธ์ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกลบทบุขบงแย้มผกา แต่บังคับคำสองคำขึ้นต้นบาท หรือเรียกกระทู้ขึ้น 2 คำ โดยจะขึ้นต้นบาทด้วยคำว่า ขອງ..... ขອງ.....ขອງ..... ขອງ..... ดังตัวอย่างเช่น

ขອງทรงเดชได้	โอโยธา
ขອງจ่านงหา	แก่นเกื้อ
ขອງตำรงอา	รามรวด
ขອງได้ในเนื้อ	ยอดเยี่ยมไญยธรรม

(Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha,
Wat Pa Mok, Verse 66)

โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ จึงเป็นวรรณกรรมจารึกที่โดดเด่นในเชิงศิลป์วิธี ทั้งด้านฉันทลักษณ์และกลบท สะท้อนเจตนาของกวีที่มุ่งสร้างสรรค์ให้เป็นอนุสรณ์แห่งความศรัทธาและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชาติ

1.1.2 การกำหนดสร้างเนื้อหา กวีใช้การคงเดิมเพิ่มเติม และตัดทอนเหตุการณ์โดยใช้โครงเรื่องเป็นกลวิธีในการนำเสนอเนื้อหา เมื่อเปรียบเทียบพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา กับโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ พบว่า งานเขียนทั้งสองประเภททำหน้าที่ต่างกันแต่ก็เกี่ยวพันกัน กล่าวคือ พงศาวดารทำหน้าที่เป็นสารคดีประวัติศาสตร์ที่มุ่งบันทึกเหตุการณ์ตามข้อเท็จจริงและเป็นไปตามระเบียบแบบแผนเอกสารทางราชการ ในขณะที่โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ทำหน้าที่เป็นวรรณกรรมยอพระเกียรติที่มีเนื้อหาในเชิงพระพุทธศาสนา ซึ่งกวีนำเหตุการณ์เดียวกันมากำหนดสร้างเนื้อหาและถ่ายทอดด้วยภาษากวีเพื่อขยายมิติทางอารมณ์และสุนทรียะ

การเปิดเรื่องที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา และโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ สามารถเปรียบเทียบได้ดังตารางที่ 1 ข้างล่างต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบการเปิดเรื่อง

โครงเรื่อง	พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา	โคลงชะลอ พระพุทธไสยาสน์
การเปิดเรื่อง	ลุดักราช 1077 ปีมะเส็งสัปตศก น้ำกืดเซาะตลิ่ง พังเข้ามาถึงวิหาร อีกประมาณหนึ่งปีจะพังมาถึงองค์ พระพุทธไสยาสน์ เจ้าอธิการจึงแจ้ง พระยาราชสงคราม แล้วจึงไปกราบ บังคมทูลพระเจ้าอยู่หัว	พระพุทธไสยาสน์ขนาดประมาณสิบสองวา อยู่ริมฝั่งแม่น้ำ ท่ามกลางป่าไม้ไมก ประชาชนต่างศรัทธาเข้ามากราบไหว้ ต่อมาเกิดเหตุ น้ำกืดเซาะตลิ่ง ผนังแยก แตกรัวลามไปถึงองค์พระ พระสงฆ์แก้ไข เหตุเบื้องต้นแต่ไม่สำเร็จ เจ้าอธิการ จึงนำความกราบบังคมทูลพระเจ้าอยู่หัว

จากตารางที่ 1 ซึ่งได้เปรียบเทียบข้างต้น กวีได้กำหนดสร้างการเปิดเรื่อง ดังนี้

(1) **คงเดิม** กวียังคงเหตุการณ์หลักและลำดับเหตุการณ์เดิมไว้เพื่อรักษาความจริงทางประวัติศาสตร์ แต่ปรับจุดเน้นมุ่งไปที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระในฐานะเป็นตัวละครเอกสำคัญ เพื่อต้องการยอพระเกียรติ

(2) **เพิ่มเติม** กวีพรรณนาบรรยากาศและให้รายละเอียดเกี่ยวกับพระพุทธไสยาสน์ ทั้งลักษณะที่ตั้ง ขนาด และความศรัทธาของประชาชน รวมถึงความพยายามแก้ไขเหตุเบื้องต้นแต่ไม่สำเร็จ โดยกวีใช้ภาษาวรรณศิลป์ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก ให้เห็นภาพเหตุการณ์และมีอารมณ์ร่วม เพื่อสร้างความเป็นวรรณกรรมให้กับตัวบท

(3) **ตัดทอน** มีการตัดศักราชและขั้นตอนการรายงานเหตุที่ผ่านพระราชพงศาวดารก่อน แล้วจึงนำความกราบบังคมทูล เพื่อลดความเป็นเอกสารทางราชการ มุ่งไปที่สาระเชิงศิลปะ ทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างรวดเร็วและลื่นไหล

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการเปิดเรื่องตามองค์ประกอบของวรรณกรรมยอพระเกียรติ จะพบว่า ไม่ได้เปิดเรื่องด้วยบทนมัสการตามชนบท แต่กวีเปิดเรื่องด้วยการบรรยายเหตุแห่งการชะลอพระพุทธไสยาสน์ เพื่อมุ่งสู่สาระสำคัญของเรื่องในทันที สะท้อนเจตนาารมณ์ที่ต้องการสร้างโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ ให้เป็นวรรณกรรมบันทึกเหตุการณ์โดยเฉพาะ

การดำเนินเรื่องที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา และโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ สามารถเปรียบเทียบได้ดังตารางที่ 2 ข้างล่างต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบการดำเนินเรื่อง

โครงเรื่อง	พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา	โคลงชะลอ พระพุทธไสยาสน์
การดำเนินเรื่อง	พระเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงทราบความ จึงปรึกษาข้าราชการและพระ ราชาคณะ มีข้อถกเถียงก่อนลง มติให้ชะลอแทนการรื้อ ตรีศั่งให้ พระยาราชสงครามเป็นแม่กองงาน เตรียมการ 5 เดือน ลุศักราช 1088 โปรดให้สร้างพระตำหนัก เสด็จ ตรวจงานเป็นระยะ ครั้นถึง มงคลฤกษ์จึงชะลอพระเข้าไป ที่อันกระทำวิหารได้สำเร็จ	เมื่อพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบ จึงรับเป็น พระราชภาระ ตรีศั่งให้พระยาราชสงคราม หาทางแก้ไขมีการเตรียมงานและถวายรายงาน พร้อมทั้งสร้างที่ประทับ พระเจ้าอยู่หัว เสด็จตรวจไพร่พล พระองค์ทรงมีความรู้ เรื่องฤกษ์ยาม จึงทรงเลือกเวลาที่เหมาะสม พระสงฆ์ถวายพระพร จากนั้นเริ่มการ ชะลอ มีเสียงกลองและม้าต่อเป็นสัญญาณ การทำงานยากลำบากแต่ได้ความร่วมมือ จากหลายฝ่าย พระเจ้าอยู่หัวทรงมีส่วนร่วม ชะลอพระ ด้วยพระบารมีจึงสำเร็จได้ด้วยดี

จากตารางที่ 2 ซึ่งได้ดำเนินการเปรียบเทียบข้างต้น พบว่า กวีได้กำหนดสร้างการดำเนินเรื่อง ดังนี้

(1) **คงเดิม** กวีคงเหตุการณ์หลัก คือ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จตรวจงานด้วยพระองค์เอง ขั้นตอนการเตรียมการที่สำคัญ เช่น การเจาะฐานองค์พระ แล้วใช้ตะเฆ่สอดเข้าไป ฯลฯ และยังกล่าวถึงการชะลอพระไปที่อันกระทำพระวิหารได้สำเร็จ เหล่านี้แสดงความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริงระหว่างพงศาวดารกับวรรณกรรมได้อย่างเด่นชัด

(2) **เพิ่มเติม** กวีเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับภาพบรรยากาศการทำงานอย่างชัดเจน รวมถึงข้อมูลบางประการที่ไม่ปรากฏในพงศาวดาร เช่น การถมและปรับหน้าดินให้เสมอโดยใช้น้ำตั้งบนขาหยั่งงักงาเพื่อวัดระดับการใช้ช่างพึงเหยียบดินให้แน่น นอกจากนี้ยังเพิ่มรายละเอียดการชะลอพระ การตรวจไพรพล พระเจ้าอยู่หัวทรงตรวจดูฤกษ์ยาม พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา การให้รายละเอียดเครื่องมือ การประกอบเครื่องดนตรีเพื่อเป็นสัญญาณ พระเจ้าอยู่หัวทรงร่วมชะลอพระ ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน อารมณ์ความรู้สึกขณะทำงาน รวมถึงการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระ โดยกวีจะแทรกการสรรเสริญพระเกียรติตลอดการดำเนินเรื่องวรรณกรรมเรื่องนี้เพิ่มเติมข้อมูลบางส่วนที่ไม่ปรากฏในพงศาวดาร กวีเป็นผู้ที่อยู่ร่วมในเหตุการณ์จึงจะสามารถพรรณนารายละเอียดและอารมณ์ของเหตุการณ์ได้อย่างสมจริง

(3) **ตัดทอน** มีการตัดศักราช ระยะเวลาในการเตรียมการและการเสด็จประทับแรมเพื่อตรวจงานขนาดของไม้ รวมถึงขั้นตอนที่ซับซ้อน แต่นำไปทำการสรุปเฉพาะสาระสำคัญ ซึ่งรายละเอียดจะอยู่ในกระบวนการภาคปฏิบัติ โดยเป็นศิลปะวิธีที่ช่วยรักษาจังหวะและความสั่นไหวของเรื่องเล่า

การปิดเรื่องที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา และโคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์ สามารถเปรียบเทียบได้ดังตารางที่ 3 ข้างล่างต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบการปิดเรื่อง

โครงเรื่อง	พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา	โคลงชะลอ พระพุทโธไสยาสน์
การปิดเรื่อง	พระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชสงครามเลื่อนเป็นสมุหนายกให้สร้างพระวิหารการเปรียญ พระอุโบสถ พระเจดีย์ กุฏิ ศาลา กำแพง หอไตร ส้วมฐานสะพาน และบันได ใช้เวลา 5 ปีเศษจึงแล้วเสร็จ แต่ยังไม่ได้ฉลอง	หลังจากชะลอพระพุทโธไสยาสน์สำเร็จจึงโปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดครั้งใหญ่ เช่น สร้างพระเขนยองค์พระ สร้างพระวิหารการเปรียญ พระอุโบสถ หอระฆัง ขุดคูปลุกพรหมไม้ รวมทั้งจารึกเหตุการณ์นี้บนแผ่นศิลา จากนั้นมีการถวายพระพรแด่พระเจ้าอยู่หัว กวีขอพรพระพุทธรูปต่าง ๆ จำนวน 9 ปาง และพระสาวก 6 รูป ในบทท้ายระบุผู้แต่งและกล่าวถ่อมตน

จากตารางที่ 3 ซึ่งได้เปรียบเทียบข้างต้นนั้น พบว่า กวีได้กำหนดสร้างการปิดเรื่อง ดังนี้

(1) **คงเดิม** กวียังคงเนื้อหาหลักไว้ คือ เหตุการณ์หลังการชะลอพระพุทโธไสยาสน์สำเร็จ พระเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ เพื่อรักษาแก่นเรื่องที่เหตุการณ์จริงอีกนัยหนึ่งกวีมีความมุ่งหมายใช้เป็นหลักฐานแสดงให้คนรุ่นหลังเห็นว่าสิ่งปลูกสร้างอันวิจิตรเหล่านั้นล้วนเกิดเมื่อครั้งเหตุการณ์การชะลอพระพุทโธไสยาสน์เป็นต้นมา โดยมีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระเป็นองค์ศาสนูปถัมภก

(2) **เพิ่มเติม** กวีกล่าวถึงการจารึกเหตุการณ์บนแผ่นศิลา มีการพรรณนาการปฏิสังขรณ์วัดโดยให้รายละเอียดอย่างวิจิตรพิสดารมากกว่าพงศาวดาร กวีถวายพระพรชัยมงคลแด่พระเจ้าอยู่หัวโดยขอพรจากพระพุทธรูป จำนวน 9 ปาง และขอพรพระสาวก 6 รูป โดยกวีนำคุณลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปและพระสาวกมาขอพรให้แก่พระมหากษัตริย์ ส่วนในตอนท้ายกวีระบุผู้แต่งและกล่าวถ่อมตนตามขนบวรรณกรรมไทยโบราณ

(3) **ตัดทอน** มีการตัดเนื้อความจากพงศาวดารที่กล่าวว่า “การปฏิสังขรณ์ใช้เวลาห้าปีเศษ แต่ยังไม่ได้ผลลง” เนื่องจากกวีต้องการให้เรื่องราวจบโดยสมบูรณ์และยิ่งใหญ่ตามขนบวรรณกรรมของพระเกียรติจากการศึกษาเปรียบเทียบพระราชพงศาวดารกับโคลงชะลอพระพุทไธยาสน์จะเห็นว่า กวีมีการกำหนดเนื้อหา โดยคงเนื้อหาหลักและลำดับเหตุการณ์ไว้เช่นเดิม เพื่อรักษาข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ มีการเพิ่มเติมรายละเอียดบางประการที่กวีต้องการเน้นความสำคัญ รวมถึงเพิ่มอรรถรสทางวรรณศิลป์ เพื่อยกระดับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ให้กลายเป็นวรรณกรรมบันทึกเหตุการณ์ที่มุ่งพระเกียรติด้านศาสนา มีการตัดทอนเนื้อหาข้อมูลเชิงตัวเลข ซึ่งไม่นิยมใช้ในคำประพันธ์ จะเลือกเฉพาะสาระสำคัญ อีกทั้งยังเป็นการรักษาจังหวะและความสั่นไหวของเรื่องเล่า

1.2 การปรุงแต่งเสียงและจังหวะ

1.2.1 **การปรุงแต่งเสียงเสนาตามข้อบังคับทางฉันทลักษณ์** ข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ หมายถึง สัมผัสบังคับของฉันทลักษณ์ซึ่งกำหนดให้คำที่อยู่ต่างวรรคหรือต่างบท คล้องจองหรือรับ-ส่งสัมผัสกัน และต้องสัมผัสสระเท่านั้น (Bamrungkul, 1994, p. 22) โดยโคลงชะลอพระพุทไธยาสน์แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทโคลง ยังต้องคำนึงถึงตำแหน่งบังคับคำเอกคำโท ดังที่ Yuden & Yuden (2005, p. 299) ได้ให้คำนิยามว่า “คำเอกในฉันทลักษณ์หมายถึงคำที่มีวรรณยุกต์เอกปรากฏอยู่ ส่วนคำโทก็หมายถึงคำที่มีวรรณยุกต์โทปรากฏอยู่” จากการศึกษาการปรุงแต่งเสียงให้เกิดความเสนาะ เป็นไปตามข้อกำหนดทางฉันทลักษณ์โคลงสี่สุภาพ ดังนี้

ในด้านสัมผัสสนอกพบว่า กวีมีการใช้สัมผัสสนอกได้อย่างถูกต้องเป็นไปตามข้อกำหนดทางฉันทลักษณ์ ดังในบทประพันธ์ตอนเริ่มเรื่อง ตัวอย่างเช่น

ดวันลงตรงทิศทูลุ้ง	แทงสาย
เชราะฝั่งพัทธุรหยา	รอดน้ำ
ชดเชือนเลือนทลมทลาย	ริมราก
ผนังแยกแตกแดนข้า	รูปราวาปฏิมา

(Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 2)

นอกจากนี้ หากมีคำใดที่จำเป็นต้องใช้แต่ไม่ตรงตามตำแหน่งของข้อกำหนดทางฉันทลักษณ์ ในบังคับสัมผัสสนอก กวีก็จะมีศิลปวิธีในประดิษฐ์สรรค์คำขึ้นใหม่ให้เป็นไปตามเงื่อนไขทางฉันทลักษณ์ อาทิ การตัด การเติม และการประดิษฐ์สรรค์คำขึ้นใหม่ เช่น “ของจจรโลงอด ดมเลอส (Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 57) กวีใช้คำว่า “อดดม” โดยต้องการให้ “อด” รับสัมผัสคำว่า “บุตร” ในวรรคที่ว่า “ขอพระเอารสสร้อย สวริบุตร” (Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 57) แสดงให้เห็นความสามารถในการสร้างสรรค์คำ เพื่อให้เกิดเสียงเสนาะที่เป็นไปตามข้อกำหนดทางฉันทลักษณ์ และไม่ทำให้เสียความหมายเดิม

นอกจากสัมผัสสนอกแล้ว กวียังใช้คำตำแหน่งบังคับคำเอกคำโทได้อย่างถูกต้องด้วยเช่นกัน ที่ช่วยทำให้มีเสียงสูงต่ำในแต่ละบาท สร้างความไพเราะให้แก่บทประพันธ์ เพราะคำเอกและคำโทให้เสียงสูงต่ำที่เหลื่อมล้ำกันอยู่เหมือนเสียงดนตรี ในการแต่งโคลงถ้าแต่งได้ถูกเอกโทก็นับว่าไพเราะแล้ว

(Pongpaiboon, n.d., p. 46) อย่างไรก็ตาม พบว่า บางตำแหน่งมีการใช้เสียงนาสิกแทนคำเอกอยู่บ้าง แต่พบไม่บ่อยครั้ง เช่น “*ด้วยองค์จักรจักรพาฬ แจ่มเจ้า...เคยดำรงองค์ประธาน พุทธรูป*” (Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 22) สอดคล้องกับ Theekaprasertkul & Ruengruglikit (2014, p. 105) ที่ได้ศึกษาเสียงและจังหวะ: กลวิธีทางวรรณศิลป์ ในยวนพ่ายโคลงต้น พบว่า “มีการใช้คำที่มีตัวสะกดเสียงนาสิก /ม/ /น/ และ /ง/ แทนตำแหน่งคำเอก และคำโท” นอกจากนี้ยังพบว่า กวีมีการใช้คำตายแทนในตำแหน่งบังคับคำเอกหลายแห่ง สอดคล้องกับที่ Bickner (1991, p. 79) ได้อธิบายระบบเสียงวรรณยุกต์ ดังในตารางที่ 4 ข้างล่างต่อไปนี้

ตารางที่ 4 แสดงเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทย

	A	B	C (^ˊ)	DS (^ˋ)	DL
Voiceless friction sound: /h/, /ph/, /hm/, etc.	R	L	F	L	L
Voiceless unaspirated sound: /p/, /t/, etc.	M				
Voiced sound: /b/, /m/, etc.		F	H	H	F

หมายเหตุ R คือ Rising tone, L คือ Low tone, F คือ Falling tone, H คือ High tone และ M คือ Mid tone

จากตารางที่ 4 ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า คำตายเสียงสั้นและเสียงยาวสามารถใช้แทนคำที่ไม่มีไ่อกกำกับในกลุ่มอักษรสูงและกลาง ส่วนคำตายเสียงยาวสามารถใช้แทนคำที่ไม่มีไ่อกกำกับในอักษรต่ำที่กวีนำมาใช้ในบทประพันธ์ได้ ผู้วิจัยได้ข้อสังเกตว่า แม้ว่าช่วงสมัยนั้นยังไม่ถือเป็นขนบที่เคร่งครัด แต่เมื่อมีโอกาสกวีก็จะเลือกใช้คำโดยคำนึงถึงตำแหน่งบังคับคำเอกคำโทเพื่อสร้างเสียงเสนาะอยู่เสมอ จึงก่อเกิดสุนทรียะแก่บทประพันธ์

1.2.2 การปรุงแต่งเสียงเสนาะตามลีลาของกวี การปรุงแต่งเสียง คือ วิธีการสร้างความงามทางเสียงในบทประพันธ์ให้เกิดเสียงเสนาะ เป็นหัวใจของการสร้างกวีนิพนธ์ (Wetphada, 2006, p. 18) โคลงชะลอพระพุทโธสายสนมีการปรุงแต่งเสียงเพิ่มเติมนอกเหนือจากข้อกำหนดทางอันลักษณ์ โดยผู้วิจัยพบว่า กวีมีการใช้ลักษณะการปรุงแต่งเสียงที่ปรากฏซ้ำ ๆ จนเป็นลักษณะเฉพาะ 3 ลักษณะ คือ 1) สัมผัสพยัญชนะในวรรคหน้า 2) สัมผัสพยัญชนะในวรรคหลัง และ 3) สัมผัสพยัญชนะระหว่างวรรคหน้าและวรรคหลัง โดยปรากฏสัมผัสพยัญชนะตั้งแต่ 2 – 5 คำ อีกทั้งบางบทมีการใช้สัมผัสพยัญชนะทั้ง 3 ลักษณะในบทประพันธ์เดียว ดังตัวอย่างเช่น

แถวถนพลเพิ่มพ้อง	พูนรับ
น้ำต้งจ้งการดับ	คิดไว้
กิริณีช้เหยียบยับ	ลงเล่า
เต็มต่ำจำแก้ไข	แน่นเนื้อเสมอสมาน

(Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 10)

จากบทประพันธ์จะเห็นว่ากวีมีการใช้เสียงสัมผัสพยัญชนะต้นของวรรคหน้าในบาทที่ 1 คำว่า พล-เพิ่ม-พ้อง บาทที่ 3 คำว่า เหยียบ-ยับ และบาทที่ 4 คำว่า เต็ม-ต่ำ อีกทั้งพบว่า กวีใช้สัมผัสพยัญชนะในวรรคหลัง ดังในบาทที่ 3 คำว่า ลง-เล่า และบาทที่ 4 คำว่า แน่น-เนื้อ, เสมอ-สมาน นอกจากนี้ กวียังมีการใช้

สัมผัสพยัญชนะระหว่างวรรคหน้าและวรรคหลังในบาทที่ 1 คำว่า พ้อง-พูน เหล่านี้เป็นศิลปวิธีการปรุงแต่งเสียงสัมผัสพยัญชนะ ทำให้เห็นถึงความตั้งใจในการสร้างเสียงเสนาะในบทประพันธ์ อีกทั้งยังทำให้เห็นถึงลักษณะประการหนึ่งที่ใช้ในการสร้างเสียงเสนาะเป็นประจำ คือ กวีจะเล่นสัมผัสพยัญชนะในวรรคหลังที่เป็นคำคู่ โดยเฉพาะในวรรคที่ 4 และ 6 เช่น ลง-เล่า แน่น-เนื้อ และกวีจะเล่นเสียงสัมผัสใน สัมผัสสระวรรคหน้าอย่างสม่ำเสมอ เช่น ถน - พล, ตั้ง - จัง, นี - ชี, ต่ำ - จำ

นอกจากการปรุงแต่งเสียงเพื่อสร้างเสียงเสนาะด้วยสัมผัสพยัญชนะแล้ว ยังปรากฏการสร้างจังหวะให้เกิดขึ้นแก่บทประพันธ์ที่ส่งผลถึงสุนทริยภาพในการอ่านและการขับโคลงชโลพระพุทโธไสยสนด้วยเช่นกัน โดยจังหวะในการพูดของทุกภาษา จะประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญทั้งหมด 3 ประการ คือ ความสั้นยาวของพยางค์ การลงเสียงหนักเบา และการหยุด (Luangthongkum, 1990, p. 289) นอกจากนี้ ข้อบังคับเรื่องคำเอกและคำโทยังมีส่วนสำคัญในการสร้างจังหวะและมีส่วนช่วยเน้นน้ำหนักของข้อความ ซึ่งเกิดจากความขัดกันของระดับเสียงสูงต่ำของคำ ดังนั้นระดับเสียงวรรณยุกต์ซึ่งมีความแตกต่างกันที่ถูกกำหนดขึ้นจึงมีผลต่อการเลือกคำให้มีเสียงตามข้อกำหนดทางฉันทลักษณ์ และมีความหมายเกี่ยวข้องกับคำอื่น (Jitjamnong, 1997, p. 154) จากการศึกษาพบศิลปวิธีการสร้างจังหวะในบทประพันธ์ 3 ลักษณะ คือ การวางคำที่มีพยางค์สั้นยาว การซ้ำเสียง และการซ้ำคำ เช่น “**และคัยขยชยชยทราย ไรรวัง**” (Inscription of Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 29) จากการศึกษาทำให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของโคลงชโลพระพุทโธไสยสนอีกประการหนึ่ง คือ กวีตั้งใจสัมผัสสระวรรคหน้าอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดจังหวะที่สั่นไหวในการอ่าน ซึ่งช่วยสร้างสุนทริยะให้แก่บทประพันธ์

1.3 การใช้คำภาษาต่างประเทศ

คำภาษาต่างประเทศเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบสำคัญของศิลปวิธีซึ่งกวีได้สรรคำใช้เพื่อลีลาทางเสียง จังหวะ และความหมายในบทประพันธ์ และสะท้อนอัจฉริยภาพด้านภาษาของกวี ดังที่พระบรมราชาธิบายในการประพันธ์โคลงสี่ของ King Vajiravudh (1974, p. 9) ความว่า “การหาคำให้ถูกสัมผัสคือคล่องกันด้วย และให้ความดีด้วยนั้นเป็นการยากเพราะฉะนั้นผู้เป้นจินตตะวิจึงต้องเป็นผู้รู้ภาษาดีอยู่” จากการศึกษาพบว่า มีการใช้คำสันสกฤตมากที่สุด จำนวน 167 คำ คำบาลี จำนวน 155 คำ และคำเขมรจำนวน 59 คำ ทั้งที่เป็นกลุ่มคำนาม คำกริยา คำสรรพนาม และคำวิเศษณ์ โดยกวีมีการสรรคำภาษาต่างประเทศขึ้นใช้เพื่อลีลาทางเสียงและความหมาย อาทิ ภาษาบาลีสันสกฤต มักเป็นคำหลายพยางค์ และเกี่ยวข้องกับการศาสนา เสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้เนื้อหา ส่วนภาษาเขมรมักเป็นคำสั้น กระชับ มีเสียงสั้นยาววางสลับกันในคำเดียว เกี่ยวข้องกับศัพท์ราชสำนัก การใช้คำเหล่านี้ช่วยสร้างความสมดุลของเสียงและจังหวะในการอ่าน รวมถึงมีผลในการเน้นย้ำความหมาย อีกนัยหนึ่ง ภาษาต่างประเทศที่กวีเลือกนำมาใช้มีรูปทางอักษรวิและรูปทางเสียงที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น มีเสียงตัวสะกด เสียงควบกล้ำ เสียงควบกล้ำกึ่งมาตรา และเสียงสระสั้นยาว ฯลฯ รูปทางเสียงประกอบกันและมีความหมายนี้ช่วยสร้างความอลังการให้กับเรื่องทั้งที่เป็นศัพท์พาลังการและอรรถาลังการ ดังตัวอย่างเช่น

อธิการ ⁽¹⁾ ดานเคือตตัน	รเทहन
มาลู่ฐ ^(ก) สร ^(ข) สกล ^(ข)	หม่นใหม่
แกลง ^(ข) ถวาย ^(ข) สายชล ^(ข) ผจญ ^(ข)	พุทธรูป ^(ข)
เชิญ ^(ข) ป่องประคอง ^(ข) ไทย ^(ข) ให้	ผอนพันปฏิมาน ^(ข)

(Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha
Wat Pa Mok, Verse 4)

จากบทประพันธ์ข้างต้น อักษรย่อที่กำกับท้ายคำในตัวบท ได้แก่ (ป.) หมายถึง คำภาษาบาลี, (ส.) หมายถึง คำภาษาสันสกฤต และ (ข.) หมายถึง คำภาษาเขมร โดยมีการสรรคำภาษาเขมรคำว่า **แสดง ถวาย ประคอง ผจญ เขียว** มาใช้ในหลากหลายลักษณะ อาทิ การนำคำภาษาเขมรเสียงสั้นยาววางคู่กัน ก่อเกิดจังหวะกระชั้นในการอ่าน ความว่า “**แสดง-ถวาย**” อีกทั้งคำที่ใช้ยังเหมาะสมกับระดับภาษาในสถานะ กษัตริย์ด้วยเช่นกัน ส่วนการสรรคำภาษาบาลีสันสกฤต พบคำว่า **อิการ ภูธร สกล ชล พุทธรูป ปฏิมาน** โดยนำมาใช้ในหลายกระบวนการวรรณศิลป์และทางความหมายดังคำว่า “**สกล**” ในการส่งสัมผัสภายในวรรค กับคำว่า “**หม่น**” และใช้ขยายความหมายของ “**ภูธรสกล**” สู่ถึงกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก ส่วนการใช้ เพื่อเน้นย้ำความหมาย พบการใช้ร่วมกับภาษาอื่นดังคำว่า “**ป้อง-ประคอง**” ซึ่งกวีนำคำภาษาไทย และภาษาเขมรที่มีความหมายในทิศทางเดียวกันมาวางคู่กัน เพื่อสร้างจังหวะสั้นยาวในการอ่านและเน้นย้ำ ความหมาย สร้างความหนักแน่นแก่เนื้อหา เราอารมณ์ผู้อ่านไปกับสถานการณ์ภายในเรื่อง นอกจากนี้ ยังพบการนำมาใช้โดยการแผลงคำและหลាក់คำเพื่อเอื้อต่อการสัมผัสและมีคำใช้อย่างหลากหลาย ไม่ซ้ำซาก ก่อให้เกิดวงศัพท์ต่าง ๆ ซึ่งกวีนำมาใช้บรรยายได้อย่างสอดคล้องกับบริบทของเหตุการณ์ อนึ่งผู้วิจัย ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ความรู้ความสามารถด้านภาษาต่างประเทศของกวีได้รับอิทธิพลมาจากองค์ความรู้ ในจินตมณี ซึ่งเป็นตำราเรียนด้านภาษาที่ได้รับคามนิยมสูงสุดในราชสำนัก เป็นค่านิยมของชนชั้นสูง ที่แสดงออกถึงการเป็นผู้รู้ ผู้มีการศึกษา คำภาษาต่างประเทศที่กวีนำมาใช้ผสมกับวรรณศิลป์ เป็นศิลปะวิธี ที่ทำให้โคลงชะลอพระพุทโธไสยสนมีลักษณะดีเด่นทางสุนทรียะ ทั้งด้านรูปอักษรวิธี เสียง จังหวะ คำ และ ความหมาย

1.4 การใช้วงศัพท์

การใช้วงศัพท์ที่เหมาะสมเป็นศิลปะวิธีหนึ่งของการแต่งวรรณกรรม วงศัพท์ของภาษาที่ใช้ ในวรรณกรรมมีมากมายและกว้างขวาง เพราะในคำประพันธ์นั้น ถ้าจำกัดวงศัพท์แล้วเกิดปัญหาการใช้ คำซ้ำซาก ไม่งดงาม ภาษาวิจิตรเป็นภาษาที่คัดสรรวงศัพท์มาใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระ (Thanirat, 2010, p. 92) จากการศึกษาพบว่า มีการใช้วงศัพท์อย่างหลากหลายที่สัมพันธ์กับเนื้อหา 9 วงศัพท์ คือ วงศัพท์กลุ่มบุคคล วงศัพท์พระพุทโธไสยสน วงศัพท์พระพุทธรูปปางต่าง ๆ วงศัพท์พระสาวก วงศัพท์ เครื่องมือและวัสดุการช่าง วงศัพท์การกระทำและกิจวิทยาการในการชะลอพระ วงศัพท์เครื่องให้สัญญาณ วงศัพท์พรรณไม้ และวงศัพท์สิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมในเขตพุทธาวาส ดังตารางที่ 5 ข้างล่างต่อไปนี้

ตารางที่ 5 แสดงตัวอย่างวงศัพท์ในโคลงชะลอพระพุทโธไสยสน

ที่	วงศัพท์	จำนวน (คำ)	ตัวอย่างคำศัพท์
1	พระมหากษัตริย์	34	พระองค์ทรงเดช, ท้าวเรนสุร, พระพุทธวงศ์, พุทธ
	กลุ่มบุคคล และพระบรม		บุตร, พระองค์ยงศเจ้าจักรพาฬ, จอมภพลโลกย์
	วงศานุวงศ์		ลำแดนไตร, ภูวไนย, ภูธรธรมิกราช, จักรพรรดิ ฯลฯ
	พระสงฆ์	4	อิการ, พระสงฆ์, สมภาร, ภิกษุ
	ขุนนางและทหาร	7	เสนี, เสนา, เสนิพิริยไพรฟ้า, ไพรพลขันธ, พล ฯลฯ
	ประชาชน	3	ประชาชน, ชน, สัตว์มีเอนกขรร้อง
2	พระพุทโธไสยสน	12	พระพหม, ปฏิม, ปฏิมาน พุทธรูป, องค์, พระอุตมาง, พระ, ชินศรี, ชินศรีบติองค์, ไสยาศน์, องค์พระพุทธรูป, มุนินทรชินศรี

ที่	วงศ์ศัพท์	จำนวน (คำ)	ตัวอย่างคำศัพท์
3	พระพุทธรูปปางต่าง ๆ	9	พุทธรูปผจญมาร, พระพุทธห้ามสมุทร, พระพุทธยาดรเยื้อง, พระพุทธภาคยเพียรจักรวรรดิ, พระพุทธรูปเรื่องรำพึง ฯลฯ
4	พระสาวก	6	สาริบุตร, พระอนุรุทธ, พระสิมพลิต, พระกัสสป, อุปลุต, อานนท์
5	เครื่องมือและวัสดุการช่าง	17	กदान, เณาะ, เชือก, รอก, กว้าน, ลวดหนัง, พวน, จะเข้, น้ำตังจิงการ, เรือกเผือก, ปูนปั้น, คานหาบ, แสรก ฯลฯ
6	การกระทำและกิริยาอาการในการชะลอพระ	61	เจาะ, ขุด, ถม, ระดม, เหยียบยับ, เติมตำ, แก้ให้แน่น, กลิ้ง, ชลอ, ช้น, รั้ง, เพิ่ม, โห้โหม, ประโคม, ลาก, เร่งรื้อ ฯลฯ
7	เครื่องมือให้สัญญาณ	2	กลอง, ม้าพ่อ
8	พรรณไม้	8	โมกไม้, มหาโพธิ, ไม้, ยาง, ขนุน, ขนนัน, พิкул, ม่วง
9	สิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรมในเขตพุทธาวาส	15	พิหาร, โบถ, ปราการสถาน, การบุเรญ, หอรั้ง, ศิลาจากก, เสาคด, อิฐปิดสุวรรณ, แกระแหนะ, ฯลฯ

จากตารางที่ 5 ข้างต้นจะเห็นว่า กวีแสดงพระอัจฉริยภาพเชิงภาษาผ่านกลวิธีสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ (1) การหลกาคำ ซึ่งช่วยสร้างความหลากหลายทางถ้อยคำและหลีกเลี่ยงความซ้ำซากในบทประพันธ์ และ (2) การแจกแจงคำ เพื่อขยายรายละเอียดของสิ่งที่กล่าวถึงให้มีความชัดเจน เป็นระบบ และเกิดภาพที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในกระบวนการนำเสนอของกวี การบรรจบกันของวงศ์ศัพท์แต่ละวงศ์ศัพท์ ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งเป็นการยอพระเกียรติโดยยกเหตุการณ์ชะลอพระพุทไธยาสน์มาเป็นสร้อยสำคัญสะท้อนถึงพระบารมี พระราชมณเฑียรกิจที่ทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภก โดยทรงวางแผนและบัญชาการในพระราชภารกิจนี้ อีกทั้งการที่กวีใช้วงศ์ศัพท์ยังเป็นการเน้นย้ำสิ่งสำคัญที่จะกล่าวในเรื่องให้เกิดความชัดเจน เหล่านี้เป็นศิลปะวิธีที่กวีใช้เพื่อจัดระบบภาษาให้สอดคล้องกับเนื้อหาและอารมณ์ในเรื่อง ก่อให้เกิดเอกภาพทางความหมาย ความงามทางถ้อยคำ และสะท้อนความศรัทธาอันลึกซึ้งของผู้คนที่มีต่อพระพุทไธยาสน์

1.5 การใช้ถ้อยคำภาษาสร้างจินตภาพ

กระบวนการจินตภาพ คือ การสร้างภาพในจิต กวีจะเลือกสรรถ้อยคำที่สื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดและประสบการณ์ที่ช่วยสร้างภาพในจิตได้ชัดเจน (Lamharit, 2022, p. 50) การศึกษาพบ 5 ลักษณะ คือ 1) จินตภาพการมองเห็น 2) จินตภาพการได้ยิน 3) จินตภาพการได้กลิ่น 4) จินตภาพการเคลื่อนไหว และ 5) จินตภาพความรู้สึกภายใน เมื่อพิจารณาถ้อยคำภาษาสร้างจินตภาพจะพบการใช้คำกริยาซ้อน เป็นการซ้อนความหมาย โดยใช้รูปภาษาที่ต่างออกไป ทั้งที่ต่างออกไปบางส่วนและต่างออกไปทั้งหมด พบทั้งหน่วยซ้อนขนาดสั้นและขนาดยาว ซึ่งวิธีการเหล่านี้มีผลต่อการรับรู้ภาพ ดังนี้

1.5.1 จินตภาพการมองเห็น กวีใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพการมองเห็น จำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ 1) ภาพความเสียหาย 2) ภาพผู้คน บรรยากาศ และเหตุการณ์ และ 3) ภาพการก่อสร้างและภูมิทัศน์ใหม่ ดังตารางที่ 6 ต่อไปนี้

ตารางที่ 6 แสดงตัวอย่างถ้อยคำภาษาจินตภาพการมองเห็น

ภาพความเสียหาย	ภาพผู้คน บรรยากาศ และเหตุการณ์	ภาพการก่อสร้าง และภูมิทัศน์ใหม่
เซราะฝั่งพังรหุรหาย, ชุดเชื่อนเลื่อนทลมทลาย, ผนึ่งแยกแตกแดนข้า รุปร้าวกฎิมา	ประชาชนก่นกันไหว สพรั่งพร้อมสลัสสลอน, ประชุมสงฆ์ผจงเพือนันท์หลายนัค	คุดสุดเล่ห์เลี้ยว วงเวียน, ที่สถานส้านสอาดเตียน แลลิว, เรียงเรียบเรียบชิดชั้น ม่วงไม้ในคู

จินตภาพการมองเห็นเป็นกลไกทางภาษาที่สำคัญในการบันทึกเหตุการณ์ โดยกวีสร้างภาพความแตกต่างระหว่างภาพความเสื่อมโทรมกับภาพการก่อสร้างใหม่ เป็นการขบขันความยิ่งใหญ่ของพระราชกรณียกิจในการชะลอพระให้พ้นจากภัยพิบัติและบูรณปฏิสังขรณ์ ขณะเดียวกันก็ฉายภาพของมวลชนและพลังความศรัทธาอันยิ่งใหญ่

1.5.2 จินตภาพการเคลื่อนไหว กวีใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพการเคลื่อนไหว จำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ 1) การเคลื่อนไหวของการชะลอพระ และ 2) การเคลื่อนไหวของมวลชน ดังตารางที่ 7 ข้างล่างต่อไปนี้

ตารางที่ 7 แสดงตัวอย่างถ้อยคำภาษาจินตภาพการเคลื่อนไหว

การเคลื่อนไหวของการชะลอพระ	การเคลื่อนไหวของมวลชน
กิริณีชี้เหยียบยับ ลงเล่า, รอกกรากระจายกระสั่นหัน เกี้ยวกวัน, เสด็จลงทรงแย่งยื้อ พวนทอง	พลมานพ่านขจรซอน ชนชอก, สัตรี่มือเนกขร้อง เสียตสน คับคั่งห้วงแสวงผล แบ่งบ้าง

จากถ้อยคำสร้างจินตภาพการเคลื่อนไหวที่ปรากฏในตาราง ทำให้เห็นการเคลื่อนไหวของการชะลอพระที่เป็นไปอย่างมีระบบแบบแผนด้วยวิธีการทางวิศวกรรม ท่ามกลางมวลชนที่โกลาหลอลหม่าน ทำให้ผู้อ่านสัมผัสถึงความยากลำบาก ความยิ่งใหญ่ และความสมจริงของเหตุการณ์

1.5.3 จินตภาพความรู้สึกภายใน กวีใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพความรู้สึกภายใน 2 ลักษณะ คือ ความรู้สึกทุกข์ร้อนและยากลำบากกับความรู้สึกยินดีและสมหวัง ดังตารางที่ 8 ข้างล่างต่อไปนี้

ตารางที่ 8 แสดงตัวอย่างถ้อยคำภาษาจินตภาพความรู้สึกภายใน

ความรู้สึกทุกข์ร้อนและยากลำบาก	ความรู้สึกยินดีและสมหวัง
อธิการดานเดือดคั่น รเหหน...หม่นใหม่, เร่งรับพลกระส่น	ชลอไปได้ดังให้ คณิงนาน, โสมนาปราโมชเว่น

จากถ้อยคำจินตภาพความรู้สึกภายในที่ปรากฏ แม้จะมีอยู่ไม่มากแต่ทำหน้าที่สำคัญ ในการสร้างสุนทรียะทางอารมณ์ให้กับวรรณกรรมเรื่องนี้ กวีใช้โครงสร้างแบบเริ่มจาก “ทุกข์” ไปสู่ “สุข” ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของวรรณกรรมยอพระเกียรติ

1.5.4 จินตภาพการไถ่ยืน ปรากฏเสียงประโคมดนตรีและการโห่ร้องขณะชะลอพระ กวีใช้ถ้อยคำจินตภาพสร้างบรรยากาศที่มีเสียงดังอีกทีก็กักก้อง ดังความว่า *“โหมประโคมยิ่งอ้อ ลากแล้ว ประโคมไป...เสียงอ้อคังคังอ้อ อาจร้องเปนโชน”* (Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 16-17) และต่อด้วยการชะลอพระครั้งนี้เป็นพิธีสำคัญ ที่มวลชนทุกภาคส่วนช่วยกันจึงต้องมีการให้สัญญาณเพื่อความพร้อมเพรียงในการทำงาน

1.5.5 จินตภาพการไถ่กลืน ปรากฏกลิ่นหอมของดอกไม้ กวีใช้ถ้อยคำจินตภาพเพื่อ บรรยายกลิ่นหอมของดอกไม้ที่ปลูกประดับประดาไว้บริเวณเขตพุทธาวาส ความว่า *“...กลิ่นเกลาเสาวคนธ์ให้ เพื่อฟุ้งขยายถวาย...”* (Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 38) จะเห็นได้ว่า กวีใช้กลิ่นหอมอย่างมีนัยสำคัญเพื่อสื่อถึงการถวาย เป็นพุทธบูชา ดังปรากฏคำว่า “ถวาย” ทำยถ้อยคำจินตภาพจากการดมกลิ่น

จากผลการศึกษาจะเห็นว่า ถ้อยคำสร้างจินตภาพเป็นศิลปะวิธีหนึ่งที่ทำให้โคลงชะลอ พระพุทธไสยาสน์มีความโดดเด่นทางวรรณศิลป์ โดยตัวบทได้แสดงให้เห็นภาพที่ชัดเจนผ่านกระบวนการสรรคำ การซ้ำคำ ซ่อนคำ และสัมผัสพยัญชนะ ผู้วิจัยยังมิข้อสังเกตว่า การเลือกใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพยังช่วยบอกระบุ เนื้อหาที่มากให้เหลือเฉพาะสาระสำคัญ และยังช่วยเล่าประสาธน์สัมผัสของผู้อ่านให้มีอารมณ์ร่วมได้ทันที ในบริบทนี้กวีเป็นผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์จริงตั้งแต่ต้นจนจบจึงสามารถใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพในวรรณกรรม บทนี้ที่ประวัติศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.6 การปรุงแต่งความ

การปรุงแต่งเนื้อความให้มีความลึกซึ้งซึ่งสารและอารมณ์ จะต้องอาศัยเครื่องมือสำคัญ คือ ภาพพจน์และโวหาร รวมทั้งการลำดับเนื้อความ (Wetphada, 2006, p. 41) การศึกษาพบว่า กวีมีการใช้ โวหารและภาพพจน์เพื่อความมุ่งหมายที่จะแสดงและสื่อถึงความยิ่งใหญ่ของทั้งองค์พระพุทธไสยาสน์ กษัตริย์ และบริบทต่าง ๆ ในด้านภาพพจน์ ปรากฏทั้งการใช้อุปมาและอติพจน์ ดังตัวอย่างการใช้อุปมา เพื่อนำเสนอความใหญ่โตขององค์พระด้วยการนำพระเชนชมมากล่าวเปรียบเทียบว่าใหญ่โตเหมือนภูเขา ความว่า *“พนังก้องฟุ้งเพียงโกล ไสยาสน์”* (Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 36) และการใช้อติพจน์ ที่กล่าวถึงพระพุทธไสยาสน์ ให้คงอยู่ถาวรยาวนานชั่วกัลป์ ความว่า *“ในอนาคตยศยัง อยู่เท่ากัลป”* (Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 44)

ในด้านโวหารพบว่า ผู้เขียนผสมผสานการใช้โวหารหลากหลายแบบ โดยเฉพาะพรรณนาโวหาร และบรรยายโวหาร กวีใช้พรรณนาโวหารเพื่ออธิบายรายละเอียดของสิ่งต่าง ๆ ให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพ อย่างแจ่มชัด อาทิ พรรณนาภาพบรรยากาศ สภาพขององค์พระ ภาพประชาชน ดังตัวอย่างว่า *“...บุบขึ้น สรรพพลูกลาย เร่งรื้อ...และคู้ขยชยชยทราย รอยร่วง”* (Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 29) นอกจากจะปรุงแต่งเสียงและ จังหวะในบทแล้ว กวียังมีการปรุงแต่งความด้วยการใช้พรรณนาโวหารในการสื่อสารให้เกิดจินตภาพถึง สภาพขององค์พระพุทธไสยาสน์หลังชะลอที่มีความเสื่อมโทรม จึงต้องเร่งรีบบูรณปฏิสังขรณ์

บรรยายโวหาร กวีใช้เพื่ออธิบายเหตุการณ์ บอกเล่าขั้นตอน และให้ข้อมูลเชิงกระบวนการ ไม่เน้นความงดงามของภาษาเท่าพรรณนาโวหาร แต่เน้นความชัดเจนและเป็นลำดับเหตุการณ์ได้อย่างรวดเร็ว ดังปรากฏในบทประพันธ์ที่กล่าวถึงวิธีการและขั้นตอนการชะลอองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ เช่น “เจาะถ่านการจะเข้ซุด ปอดคน...ไม่เรียบเปรียปรุ่งกदान ทาบไว้...” (Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 8) กวีใช้บรรยายโวหารบอกรายละเอียดทั้งจากอุปกรณ์ของการชะลอ วิธีการชะลอ รวมถึงขั้นตอน ได้อย่างครบถ้วนและเห็นภาพชัดเจน เหล่านี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงการเป็นเครื่องบันทึกภูมิปัญญาการบริหารจัดการภัยพิบัติทางน้ำของคนในอดีต ผ่านการชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางวิศวกรรม งานช่างฝีมือที่สำคัญในช่วงสมัยนั้น รวมถึงสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการคนทุกภาคส่วน ทั้งฝ่ายราชสำนัก ภาคประชาชน และคณะสงฆ์เป็นอย่างดี ทำให้การชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์องค์ใหญ่ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่ไม่คาดคิดว่าจะสามารถสำเร็จได้ ให้ลุล่วงไปอย่างสมบูรณ์

จากการศึกษาโวหารและภาพพจน์ ผู้วิจัยพบข้อสังเกตประการหนึ่งในด้านภาพพจน์ คือ แม้ว่า จะมีการใช้ภาพพจน์อุปมา หากแต่พบจำนวนน้อย เนื่องจากกวีเลือกสรรคำที่ก่อให้เกิดจินตภาพอย่างชัดเจน ในการสื่อเนื้อหาได้อย่างครบถ้วนแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพอีก

1.7 กลวิธีการใช้รูปภาษาแสดงการเชื่อมโยงความที่สอดคล้องกับลักษณะวรรณศิลป์

โคลงชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ นอกจากจะแสดงศิลปะวิธีทางวรรณศิลป์ด้านฉันทลักษณ์ เสียง จังหวะ คำ และความ ที่เป็นเครื่องมือในการนำเสนอเหตุการณ์แล้ว กวียังใช้กลในการเชื่อมโยงความร้อยเรียงองค์ประกอบต่าง ๆ ให้เกิดความต่อเนื่องเป็นลำดับ เพื่อนำเสนอเรื่องราวและอารมณ์ได้อย่างมีเอกภาพ จากการศึกษาพบ 2 ลักษณะ ดังนี้

1.7.1 การใช้รูปภาษาแสดงการเชื่อมโยงความตามระเบียบฉันทลักษณ์ พบการใช้รูปภาษาตามฉันทลักษณ์โคลงสี่สุภาพ โดยปรากฏกลไกการอ้างถึง เป็นกลไกที่เชื่อมประสานให้ข้อความมีความสัมพันธ์ทางความหมายเกิดจากการใช้รูปภาษาหนึ่งแทนรูปภาษาหนึ่งเพื่อไม่ต้องกล่าวรูปภาษานั้นซ้ำ แต่ความหมายยังเป็นความหมายของรูปภาษาหลักที่ต้องการกล่าวถึง (Sriyabhaya, 2009, p. 1) ส่วนกลไกการละ คือ การละไว้ในฐานที่เข้าใจ หรือตัดข้อความที่ผู้พูดกับผู้ฟังรู้ดีอยู่แล้วออก ทำให้เกิดช่องว่างที่มีความเชื่อมโยงกับข้อความข้างหน้า (prasithrathsint, 2012, pp. 127-128) ทั้งนี้จะใช้สัญลักษณ์สูตรรูป ๑ แทนรูปภาษาที่ละไว้ ดังตัวอย่างเช่น

พระองค์ทรงโลกย์ล้ำ	สุริยวงษ์;
บำรุงผดุงสาสนยง	ยิ่งไท _{1.1}
แม้ชินศรีปคือองค์	คงอยู่
จักแจ้งแสดงธรรมให้ ๑ _{1.1}	มากเนื้อในผล

(Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 34)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่า มีการใช้กลไกการอ้างถึง หน่วยภาษาหลัก คือ พระองค์ทรงโลกย์ล้ำ สุริยวงษ์; ซึ่งในบริบทนี้กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้าวสุระ รูปภาษาที่ใช้อ้างถึง คือ หน่วยเรียกตำแหน่ง ได้แก่ ไท_{1.1} อีกกลไกหนึ่ง คือ การละ เพื่อให้สามารถบรรจุถ้อยคำได้ตามฉันทลักษณ์ ทั้งยัง

ช่วยให้สื่อความกระชับ ชัดเจน และคงความไพเราะ จากตัวอย่าง ภาษารูป ๑.1 เป็นการละของภาษารูป
พระองค์ทรงโลกย์ล้ำ สุริยวงษ์₁ ซึ่งมีการเชื่อมโยงความกัน

เมื่อพิจารณาการใช้ภาษารูปแสดงการเชื่อมโยงความตามระเบียบฉันท์ลักษณ์ ปรากฏการใช้
ภาษารูปหลักแสดงการอ้างถึงด้วยหน่วยภาษานาม ในภาษารูป “พระองค์ทรงโลกย์ล้ำ สุริยวงษ์” มีการใช้
หน่วยเรียกตำแหน่ง ในภาษารูป “ยังไฟ” ซึ่งสอดคล้องกับการบังคับคำเอก คำโท ภาษารูป “สุริยวงษ์”
ยังส่งสัมผัสไปยังภาษารูป “ยัง” ในวรรคที่ 1 ของบาทที่ 2 และภาษารูป “ให้” ส่งสัมผัสไปยังภาษารูป
“ให้” ในวรรคที่ 1 ของบาทที่ 4 ซึ่งตรงตามบังคับสัมผัสในฉันท์ลักษณ์ แสดงพระอัจฉริยภาพในการเชื่อม
ร้อยเสียง คำ และความได้อย่างมีเอกภาพ

1.7.2 การใช้ภาษารูปแสดงการเชื่อมโยงความตามกระบวนการความงามของบทร้อยกรอง
ไม่ได้เป็นข้อกำหนดทางฉันท์ลักษณ์ แต่เป็นลีลาชั้นเชิงและความสามารถของกวีที่ใช้ในการประพันธ์ การศึกษา
พบการเชื่อมโยงความที่สัมพันธ์กับกระบวนการความงามของบทร้อยกรอง 3 กลไก คือ การอ้างถึง การซ้ำ
และการใช้ศัพท์ ดังนี้

1) การอ้างถึง พบว่า กวีมีการใช้กลไกการอ้างถึงเพื่อสร้อยคำแทนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ท้ายสระ ถ้อยคำแทนพระพุทธไสยาสน์ ถ้อยคำแทนพระสงฆ์ และถ้อยคำแทนขุนนางและทหาร ดังตัวอย่าง
เช่น

พระองค์ทรงยศเจ้า	จักรพรรดิ...
...ของงูดาธาร _{1.1}	ทรงทวีป
เรื่องฤทธิปิลิตไป่แปล้	ปราบท้าวทุกสถาน...
...ขององค์กวนไย _{1.2}	ทุกทวีป
ห้ามหามลายาล้าง	นอกเนื้อในชั้นร้

(Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha,
Wat Pa Mok, Verse 46-48)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีสร้อยถ้อยคำแทนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระอย่างหลากหลาย
พบ 32 คำ โดยปรากฏภาษารูป *กูดาวธาร*_{1.1} *องค์กวนไย*_{1.2} อ้างถึงภาษารูปหลัก คือ *พระองค์ทรงยศเจ้า*
*จักรพรรดิ*₁ เป็นการเชื่อมโยงความโดยสัมพันธ์กับการหลีกคำ ซึ่งเป็นการใช้ศัพท์ที่สัมพันธ์กัน
ทางความหมายในลักษณะที่เหมือนกัน เพื่อไม่ต้องใช้รูปศัพท์เดิมซ้ำ เกิดความต่อเนื่องของเนื้อหาในแต่ละบท
อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า กวีในสมัยอยุธยาจะไม่กล่าวถึงพระนามของพระมหากษัตริย์โดยตรง
จึงเป็นข้อกำหนดที่ทำให้เกิดการสร้อยถ้อยคำแทนพระองค์ในลักษณะต่าง ๆ นอกจากนี้ยังพบถ้อยคำแทน
พระพุทธไสยาสน์ ได้แก่ พระผทม, พระอวมง, ชินศรี, ไสยาคน, มุนินท, ชินศรี ฯลฯ ถ้อยคำแทนพระสงฆ์
ได้แก่ พระสงฆ์, สมภาร, ภิกษุ ถ้อยคำแทนขุนนางและทหาร ได้แก่ เสนี, เสนีพิริยไพโรฟ้า, ไพโรพล ฯลฯ

2) การซ้ำ โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ใช้กลไกการซ้ำที่สัมพันธ์กับลีลาบท 2 ลักษณะ คือ
กลบทพหุขบงแย้มผกาและกลบทบัวบานกลีบขยาย ซึ่งกลไกการซ้ำ คือ การปรากฏครั้งที่ 2 ขึ้นไปของหน่วย
ภาษาเดิม (Sriabhaya, 2020, p. 6-58) พบ 2 ลักษณะ คือ การซ้ำภาษารูปเดิมและการซ้ำโครงสร้างภาษา
เช่น “*จงพระบรมโรคร้าง...จงพระจำริณฺขม...จงพระเสวยศุพล...จงพระไทยไคลคล้อย...*” (Inscription of
A Poetic Account of the Relocation of the Relocating Buddha, Wat Pa Mok, Verse 64)

กวีใช้กลบทบัวบานกลีบขยาย ซึ่งสัมพันธ์กับการซ้ำโครงสร้างทางภาษา “จงพระ” ปรากฏซ้ำ 4 ครั้ง มีโครงสร้างทางภาษา คือ จงพระ (...) โดยมีหน่วยภาษาอื่นปรากฏตามหลังหน่วยโครงสร้างภาษา ทำให้หน่วยภาษาในหน่วยข้อความมีความสัมพันธ์กัน เพื่อเน้นย้ำเจตจำนงของการถวายพระพรชัยมงคล ให้มีความหนักแน่นและต่อเนื่อง แสดงถึงความจงรักภักดีอันมั่นคงและแน่วแน่ของกวี

3) การใช้ศัพท์ กวีเลือกใช้รูปภาษาแสดงการเชื่อมโยงความแบบคำลูกกลุ่มเป็นการเลือกใช้ศัพท์ที่สัมพันธ์กันทางความหมายและเป็นสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน ในบริบทนี้กวีใช้คำลูกกลุ่มที่สัมพันธ์กับการพรรณนาโวหาร โดยปรากฏรูปภาษา *ไม้*₁ เป็นคำจากกลุ่ม เชื่อมโยงกับคำลูกกลุ่มในรูปภาษา *ไผ่*_{1.1} *ยางใหญ่*_{1.2} *ขนุน*_{1.3} *ขนุน*_{1.4} *พิทูล*_{1.5} *ม่วง*_{1.6} ทำหน้าที่สร้างความต่อเนื่องทางความหมายและระบบของการพรรณนาความที่ขบขันบรรยายกาศของฉากให้เด่นชัดขึ้น ดังตัวอย่างเช่น

คุชุตสุดเล่ห์เลี้ยว	วงเวียน
รอบราบปราบสถิติเสถียร	ปลูก <i>ไม้</i> ₁
ที่สถานสอ้านสอาดเตียน	แลแล้ว
<i>ไผ่</i> _{1.1} สลับรับรเดียนให้	ขอบชั้นพรรณมราย
<i>ยางใหญ่</i> _{1.2} ไว้นอกนั้น	เบนชนิด
สว่างไสวในวงวัด	เข้ตรชั้น
<i>ขนุน</i> _{1.3} <i>ขนุน</i> _{1.4} <i>พิทูล</i> _{1.5} ถัด	แถวหนึ่ง
เรียงเรียบเรียบขีดชั้น	<i>ม่วง</i> _{1.6} ไม้ในคู

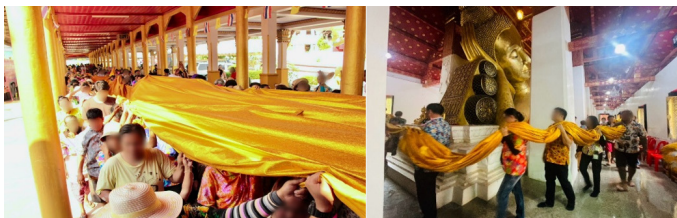
(Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha,
Wat Pa Mok, Verse 42-43)

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า โคลงชะลอพระพุทไธยาสน์ใช้ศิลปะวิธีหลากหลายอย่างมีชั้นเชิง ส่งผลให้เป็นวรรณกรรมที่โดดเด่น ทั้งรูปแบบ ภาษา และเนื้อหา สะท้อนพระปรีชาญาณเชิงกวีและคุณค่าทางวรรณศิลป์ ควรค่าแก่การศึกษาในฐานะมรดกวรรณกรรมสำคัญสมัยอยุธยาต่อไป

2. อิทธิพลของโคลงชะลอพระพุทไธยาสน์ที่มีต่อชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ตลอดจนการสังเกตการณ์กิจกรรมในวัดป่าโมกวรวิหาร พบว่า อิทธิพลของโคลงชะลอพระพุทไธยาสน์ ทำหน้าที่เป็นทุนทางวัฒนธรรม มีสถานะเป็นวรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์ศาสนาที่บันทึกเหตุการณ์สำคัญ เป็นเสมือน “ความทรงจำร่วม” ที่คนในชุมชนรับรู้ ดังปรากฏคำสัมภาษณ์ของชาวบ้านในชุมชน ความว่า “เรื่องชะลอพระนอนเป็นเรื่องของคนป่าโมก เราเล่าต่อกันมานานแล้ว” (Participant 1, Personal Communication, April 5, 2025) คำบอกเล่านี้แสดงให้เห็นว่าเนื้อหาในโคลงทำหน้าที่เสมือนรากทางอัตลักษณ์ของพื้นที่ที่ถูกตีความ สืบทอด และนำไปใช้จนเกิดทุนวัฒนธรรมใหม่หลายมิติ ตามแนวคิดของ Bourdieu (1986) คือ 1) ทุนที่ฝังในตัวคน 2) ทุนรูปธรรม และ 3) ทุนรับรองจากสถาบัน รายละเอียดดังนี้

1) **ทุนที่ฝังในตัวคน (Embodied state)** คือ ความรู้ ความเชื่อ และความศรัทธาที่สะสมอยู่ในตัวบุคคล โคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์ยังคงทำหน้าที่ฉายภาพอดีตที่สัมพันธ์กับปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นพลังศรัทธาซึ่งดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยมีรากฐานจากวรรณกรรมสำคัญซึ่งสลักไว้ด้านหลังองค์พระเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้องค์ความรู้ เรื่องเล่า และประวัติศาสตร์ของชุมชนยังสืบทอดทั้งระดับครอบครัวและชุมชน ดังคำให้สัมภาษณ์ของนักศึกษาสาขาภาษาไทย Participant 2 (Personal Communication, May 15, 2025) สรุปความได้ว่า “ตนเองเป็นคนป่าไม้มารู้เรื่องการชะลอพระจากปู่และย่า แต่เมื่อได้เรียนวรรณคดี ยิ่งทำให้เห็นถึงความสำคัญต่อชุมชน เกิดความภูมิใจและต้องการเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ในสังคม” ผู้นำชุมชนยังชี้ให้เห็นว่า โคลงฯ สร้างแรงบันดาลใจในการบริหารจัดการภัยพิบัติทางน้ำ ดังที่กล่าวว่า “ผมมีความรู้เรื่องช่างและสนใจโคลงชะลอพระ รู้สึกว่าคนสมัยก่อนมีวิธีการอย่างชาญฉลาดด้วยภูมิปัญญาพอมามีผู้นำจึงมีแรงบันดาลใจที่จะแก้ปัญหาเรื่องนี้” (Participant 3, Personal Communication, April 6, 2025) นอกจากนี้พบว่า โคลงฯ จะอยู่ในความรับรู้ของคนในชุมชนร่วมกับตำนานพระนอนพุทไธตามันที่กบอเลาะของพระครูโปโกกมณี ดังที่นักศึกษาสาขาวิศวกรรมไฟฟ้า Participant 4 (Personal Communication, May 16, 2025) กล่าวว่า “แม่ใหญ่เล่าทั้งเรื่องหลวงพ่อดุสิตได้ที่บอกตำรายารักษาโรคและเล่าเรื่องการชะลอพระด้วย” องค์ความรู้ที่ฝังในตัวคนรุ่นใหม่สะท้อนถึงการสืบทอด โดยมีพระพุทโธไสยาสน์ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางอัตลักษณ์ของชุมชน ส่งต่อองค์ความรู้ สร้างตัวตน และความภาคภูมิใจแก่ผู้คนในชุมชน ตลอดจนไปสู่บุคคลภายนอกชุมชนและระดับประเทศอย่างกว้างขวาง จะเห็นได้ดังในภาพที่ 2 ภาพที่ 3 และภาพที่ 4 ข้างล่างต่อไปนี้

ภาพที่ 2 ประเพณีแห่ผ้าห่มพระพุทโธไสยาสน์
Note: Wichetchay Kamonsujja et al. (2025)

ภาพที่ 3 ชาวบ้านสรงน้ำพระพุทโธไสยาสน์จำลอง
Note: Wichetchay Kamonsujja et al. (2025)

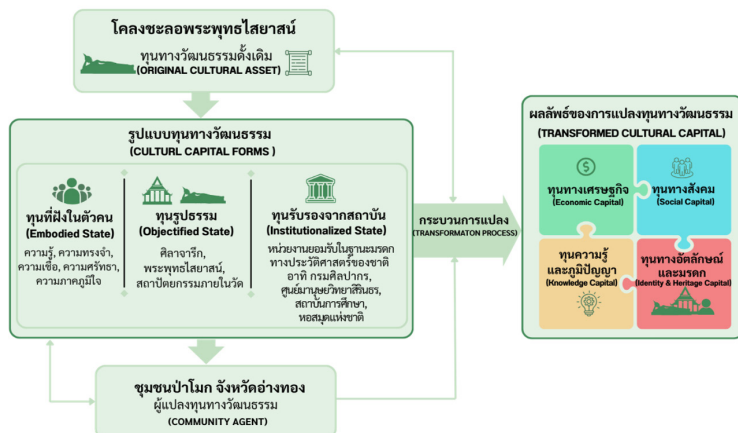

ภาพที่ 4 ชาวบ้านบรรยายเกี่ยวกับโคลงฯ
Note: Wichetchay Kamonsujja et al. (2025)

2) **ทุนรูปธรรม (Objectified State)** คือ ทุนที่เกิดจากสิ่งของหรือวัตถุที่จับต้องได้ โคลงชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ สะท้อนการสร้างสรรคทุนทางวัฒนธรรมในลักษณะทุนรูปธรรมผ่าน ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม แสดงจุดเริ่มต้นของทุนรูปธรรมที่เริ่มก่อรูปขึ้นเมื่อครั้งชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ ดังบทประพันธ์ความว่า **“ที่สุวรรณอันชอกช้า สล่ำสลาย...ปูนปั้นสรรพพลูทยลาย เร่งรื้อ”** (Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 29) หรือการสร้างสิ่งปลูกสร้างรอบองค์พระ เช่น วิหาร โบสถ์ หอระฆัง รวมไปถึงศิลาจารึกโคลง ที่แสดงให้เห็นจุดเริ่มต้นของการก่อเกิดทุนรูปธรรม ความว่า **“ศิลาจากภูหิน พวมลาย...สถิตย์เสถียร จำเนียรนาน ปอมแท่น”** (Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok, Verse 44) ทุนเหล่านี้ยังอยู่ในความรับรู้ เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ดังคำสัมภาษณ์ของพระสงฆ์ Participant 5 (Personal Communication, May 20, 2025) สรุปความได้ว่า **“องค์พระมีพระพุทธรูปทั้งดงามเรียกได้ว่าเป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศไทย”** และผู้ค้าขายอยู่ภายในวัด ยังให้สัมภาษณ์ไว้ว่า **“นักท่องเที่ยวมักถามว่า จุดไหนที่เคยชะลอพระ เราก็ก่อให้พังจากโคลง”** (Participant 6, Personal Communication, April 5, 2025) แม้ว่ากาลเวลาลงจะทำให้ทุนรูปธรรมบางส่วน หดโทรมพังทลาย หากแต่มีการบูรณะรักษา ต่อยอดสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาทดแทน ทำให้ยังคงปรากฏทุนรูปธรรม อยู่เสมอ เนื่องด้วยมีโคลงชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางแห่งการสร้างสรรค แสดงให้เห็นถึงการสืบสานต่อ ก่อเกิดทุนวัฒนธรรมในลักษณะของทุนรูปธรรมที่กลายเป็นหลักฐานที่มีชีวิตในมิติ ทางวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

3) **ทุนรับรองจากสถาบัน (Institutionalized State)** เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ยึดโยงกับ ความเป็นสถาบัน หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ฯลฯ จากการศึกษาพบว่า โคลงชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ได้รับการ ยอมรับยกย่องอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานและสถาบันสำคัญหลายแห่งในประเทศไทย ทั้งกรมศิลปากร ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร หอสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ สถาบันการศึกษา นักวิชาการ ฯลฯ ได้รับการขึ้น ทะเบียนเป็นมรดกแห่งชาติในฐานะหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรม เป็นแหล่งค้นคว้าวิจัย ในหลากหลายมิติอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังถูกบรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอนวรรณคดีระดับมัธยมศึกษาและ อุดมศึกษา ดังที่ครูในชุมชนป่าโมก Participant 7 (Personal Communication, May 10, 2025) กล่าวว่า **“เด็ก ๆ ในโรงเรียนก็ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชนผ่านโคลงฯ โดยกลุ่มสาระภาษาไทยได้พยายามนำ เรื่องนี้มาออกแบบหลักสูตร”** อีกทั้งยังมีการจัดทำหนังสืองานกุศลพระราชทานที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้กล่าวถึงโคลงชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ ซึ่งแสดงถึงการยอมรับจากสถาบัน

จากการศึกษาภาคสนาม ผู้วิจัยมีโอกาสนสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึกชาวบ้านในชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทองพบว่า โคลงชะลอพระพุทธรูปไสยาสน์ในฐานะทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิมทั้ง 3 รูปแบบ ที่กล่าวข้างต้นนั้น สามารถนำมาแปลงให้เกิดคุณค่าด้านต่าง ๆ ได้ สอดคล้องกับ Kaewkamon et al. (2021, p.77) สรุปได้ว่า **“ทุนทางวัฒนธรรมจะถูกนำมาแปลงให้กลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมูลค่าในตัวเอง ไม่ว่าจะอยู่ในรูปสินค้าและบริการหรือแนวความคิด แบบแผนความประพฤติ เพื่อใช้สิ่งเหล่านี้ในการพัฒนา ขับเคลื่อนสังคม ประเทศชาติต่อไป”** ผู้วิจัยสังเคราะห์การแปลงทุนทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นทุนด้านต่าง ๆ ดังแผนภาพที่ 1 ต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงการแปลงทุนทางวัฒนธรรม

Note: Wichetchay Kamonsujja (2025)

จากแผนภาพข้างต้น อธิบายได้ว่า โคลงชะลอพระพุทโธไสยาสน์ในฐานะทุนทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอิทธิพลต่อชุมชนป่าโมก เกิดขึ้นจากกระบวนการแปลงทุน 4 ประการ คือ การรับรู้และตีความ การสืบทอด การประยุกต์ใช้ และการสร้างความหมายใหม่ โดยชุมชนป่าโมกมีบทบาทเป็นผู้แปลงทุนให้เกิดผลลัพธ์ 4 ลักษณะ คือ (1) **ทุนทางเศรษฐกิจ** เกิดการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาซึ่งจังหวัดอ่างทองได้ขับเคลื่อนโครงการท่องเที่ยว “10 สัมผัสศรัทธา เทียววัดวา เมืองอ่างทอง” ส่งผลให้ร้านค้าชุมชนขายสินค้าเพิ่มขึ้นและเกิดรายได้ในช่วงเทศกาล โดยเฉพาะงานปิดทองพระพุทโธไสยาสน์วัดป่าโมก งานกุฐินพระราชทาน และประเพณีถวายผ้าห่มหลวงพ่อโต จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านยังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการเผยแพร่โคลงฯ ในสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว (2) **ทุนทางสังคม** ชาวบ้านในชุมชนมีความร่วมมือในการจัดงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทโธไสยาสน์ เกิดเป็นกิจกรรมของบ้าน วัด โรงเรียน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐและเอกชน สะท้อนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่คู่ชุมชน (3) **ทุนความรู้และภูมิปัญญา** ความรู้ที่ได้จากโคลงฯ เช่น การบริหารจัดการน้ำ ภูมิศาสตร์พื้นที่ริมน้ำ และความรู้ด้านงานช่าง ฯลฯ สามารถนำไปใช้เป็นฐานของการเรียนรู้ในโรงเรียนและกิจกรรมท้องถิ่น อาทิ การสอนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การจัดนิทรรศการ และการบรรยายให้ผู้มาเยือน ฯลฯ (4) **ทุนทางอัตลักษณ์และมรดก** เป็นทุนที่สำคัญที่สุดเพราะทำให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในถิ่นฐาน เนื่องจากเป็นหลักฐานทางวรรณกรรมที่ยืนยันว่าพื้นที่ป่าโมกเคยเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ คนในชุมชนจึงรู้สึกว่าการ “เรื่องในโคลงคือเรื่องของเรา” เชื่อว่าตนเองเป็นลูกหลานของหลวงพ่อโต เป็นชุมชนแห่งศรัทธา และมองว่าตนเองเป็นผู้มีส่วนร่วมในการรักษาประวัติศาสตร์อันยาวนานของโคลงฯ และการชะลอพระในอดีต ซึ่งสร้างอัตลักษณ์ร่วมที่เข้มแข็ง ทำให้เกิดรากเหง้า ความผูกพัน ความภาคภูมิใจ และความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรม

ข้อความดังกล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นว่า โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ไม่ได้เป็นเพียงวรรณกรรมจารึก แต่เป็น “ทุนทางวัฒนธรรมที่เคลื่อนไหว” ผ่านบทบาทของชุมชนในฐานะผู้แปลงทุนทางวัฒนธรรมจนกลายเป็นทุนร่วมสมัยที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของชุมชนป่าโมกอย่างเป็นรูปธรรม

อภิปรายผลและสรุปผล

การศึกษาศิลปวิธีแห่งภาษาวรรณศิลป์ ผลการศึกษาพบว่า โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์เป็นวรรณกรรมจารึกที่ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงบันทึกเหตุการณ์เท่านั้น หากแต่ทำหน้าที่ “สร้างความหมายใหม่” ทำให้เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นเรื่องเล่าเชิงสุนทรีย์ผ่านกระบวนการทางภาษาวรรณศิลป์ที่มีชั้นเชิง โดยใช้ศิลปวิธีที่โดดเด่น 7 ประการ คือ 1) การกำหนดสร้างอัตลักษณ์และเนื้อหา 2) การปรุงแต่งเสียงและจังหวะ 3) การใช้คำภาษาต่างประเทศ 4) การใช้วงศัพท์ 5) การใช้ถ้อยคำภาษาสร้างจินตภาพ 6) การปรุงแต่งความ และ 7) กลวิธีการใช้รูปภาษาแสดงการเชื่อมโยงความที่สอดคล้องกับลักษณะวรรณศิลป์

ส่วนด้านอิทธิพลที่มีต่อชุมชนป่าโมก พบว่า โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์มีอิทธิพลต่อชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมในฐานะทุนทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดของ Bourdieu (1986) จำแนกได้ 3 รูปแบบ คือ 1) ทุนที่ฝังในตัวคน 2) ทุนรูปธรรม และ 3) ทุนรับรองจากสถาบัน โดยชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้แปลงทุน ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่สร้างคุณค่าหลายมิติ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ใช้ศิลปวิธีทางภาษาวรรณศิลป์ โดยกำหนดสร้างอัตลักษณ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ Bamrungkul (1994) จะพบว่า กวีไม่ได้เคร่งครัดคำเอกคำโทตามแบบแผนอย่างปัจจุบัน แต่ยังรักษาความไพเราะโดยมุ่งเน้นการปรุงแต่งเสียงและจังหวะของคำ สอดคล้องกับแนวคิดของ Bickner (1991); Jitjamnong (1997); Yuden & Yuden (2005); Wetphada (2006) ในด้านการใช้วงศัพท์ที่มีการคัดสรรวงศัพท์มาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาสาระและเพื่อเกิดความหลากหลายในการใช้คำ สอดคล้องกับ Thanirat (2010) โดยกวีใช้วงศัพท์ในลักษณะการหลกาคำและการแจกแจงคำ กวีใช้ถ้อยคำภาษาสร้างจินตภาพที่เร้าประสาทสัมผัสผู้อ่าน สอดคล้องกับ lamharit (2022) ผู้วิจัยพบว่า กวีใช้คำกริยาซ้อนหลายลักษณะ รวมถึงการซ้ำคำ ซ้อนคำ และสัมผัสพยัญชนะ เพื่อให้เกิดจินตภาพ และปรุงแต่งความโดยใช้โวหาร ภาพพจน์นำเสนอเนื้อหา เช่นเดียวกับแนวคิดของ Wetphada (2006) กวียังใช้กลไกการเชื่อมโยงความที่สัมพันธ์กับศิลปวิธีทางวรรณศิลป์ เพื่อนำเสนอเรื่องราวและอารมณ์ให้เกิดความต่อเนื่อง เป็นลำดับและมีเอกภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ Sriyabhaya (2009); Prasithrathsint (2012); Sriyabhaya (2020) อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อค้นพบแตกต่างออกไป กล่าวคือ โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ มีการใช้คำภาษาต่างประเทศจำนวนมาก ถือเป็นโครงสร้างสำคัญในการประพันธ์ สะท้อนผ่านความอลังการของรูปอักษรวิจิตร และความหมายที่สอดคล้องกับบริบทเนื้อหา เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่และสำคัญ นอกจากนี้ ในการกำหนดสร้างเนื้อหา กวีไม่ได้ใช้ศิลปวิธีทางภาษาวรรณศิลป์เพื่อสร้างสุนทรีย์ทางอารมณ์ตามแบบแผนวรรณกรรมเท่านั้น แต่มีการขยายและเพิ่มเติมรายละเอียดเหตุการณ์ที่ไม่ปรากฏในหลักฐานประเภทอื่น วรรณกรรมเรื่องนี้จึงมีความสำคัญในการเป็นแหล่งเพิ่มเติมข้อมูลและใช้สอบทานกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้

ศิลปะีต่าง ๆ ที่กวีเลือกใช้อย่างมีชั้นเชิง ทำให้โคลงเรื่องนี้มีคุณค่าเด่นชัดทั้งในด้านวรรณศิลป์ และในฐานะเอกสารบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา สอดคล้องกับ Imchai (1985) ที่ศึกษา เปรียบเทียบโคลงพระราชนิพนธ์ 6 เรื่องในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ผลการศึกษาพบว่า “โคลงชะลอ พระพุทธไสยาสน์ โคลงราชานุวัตร โคลงประดิษฐ์พระร่วง โคลงพาลีสอนน้อง โคลงทศรสอนพระราม และโคลงราชสวัสดิ์ ล้วนมีคุณค่าทางด้านภาษาและเนื้อหา ทำให้เห็นบุญญาธิการกษัตริย์และแนวคิด ของคนในสมัยนั้น ซึ่งมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์” แต่การวิจัยครั้งนี้ได้ขยายมิติการวิเคราะห์ ให้ลึกซึ้งขึ้น โดยเฉพาะการใช้ศิลปวิธีทางภาษาปรุงแต่งบันทึกเหตุการณ์ให้กลายเป็นวรรณกรรมของพระเกียรติ ซึ่งก็ได้สืบทอดแนวคิดจากวรรณกรรมของพระเกียรติสมัยก่อนหน้า ทำนองเดียวกับ Srikamnerd (2015) ที่ศึกษาโคลงต้นเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน: จากบันทึกประวัติศาสตร์สู่การสร้างสรรค์วรรณกรรม ของพระเกียรติ พบว่า “โคลงต้นเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน มีการสืบทอดแนวคิดการแต่งมาจาก ยวนพ่ายโคลงต้น โดยใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เป็นร้อยแก้วมาเขียนเป็นวรรณกรรมร้อยกรอง จึงทำให้ วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นได้ทั้งวรรณกรรมของพระเกียรติและวรรณกรรมบันทึกเหตุการณ์” ลักษณะดีเด่น ของโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ที่แตกต่างจากวรรณกรรมของพระเกียรติเรื่องอื่น คือ มีการถวายพระพร ชัยมงคล โดยขอพรพระพุทธรูป 9 ปาง และพระสาวก 6 รูป กวีนำคุณลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปและ พระสาวกมาขอพรให้แก่พระมหากษัตริย์ สอดคล้องกับ Kamonsujja (2024) ที่พบว่า “โคลงชะลอพระพุทธ ไสยาสน์บางตอนมีการแต่งล้อกับโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์ แต่มีบทนมัสการและการขอพร ที่แตกต่างไปจากเรื่องอื่น ซึ่งในอดีตนิยมไหว้และขอพรจากเทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หากแต่ปรากฏ การขอพรพระพุทธรูปหลากหลายปางและพระสาวกหลายรูป” ลักษณะดังกล่าวสะท้อนความมุ่งหมาย ที่ทรงต้องการแสดงฝีมือ เพื่อให้วรรณกรรมของพระองค์แตกต่างเหนือชั้นกว่าวรรณกรรม ของพระเกียรติก่อนหน้า พระอัจฉริยภาพด้านการประพันธ์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทำให้ผู้วิจัย ตั้งข้อสังเกตว่า พระองค์น่าจะทรงใช้จินตตามณี ฉบับพระโหราธิบดี ซึ่งเป็นแบบเรียนหลวงในสมัยอยุธยา เป็น “แม่บท” เพื่อเข้าใจแบบแผนภาษาและรจนาวรรณศิลป์ได้อย่างถูกต้อง จินตตามณีฉบับนี้แต่งขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2215 ซึ่งเป็นเวลา 8 ปี ก่อนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสด็จพระราชสมภพ ใน พ.ศ. 2223 เมื่อถึงช่วงเวลาทรงพระอักษรจึงมีโอกาสดำเนินการใช้แบบเรียนเล่มนี้ การที่พระองค์ทรงยึดจินตตามณี ฉบับพระโหราธิบดีเป็นหลักในการแต่ง ทำให้โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ มีคุณสมบัติสมบูรณ์ ทั้งรูปแบบ ภาษา และเนื้อหา เสมือนปฐมบทแห่งการสั่งสมองค์ความรู้ด้านการประพันธ์ของพระองค์ อันนำไปสู่การสร้างสรรคงานวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ และการสร้างจินตตามณี ฉบับพระเจ้าบรมโกศในเวลาต่อมา สะท้อนถึงยุคทองของภาษาและวรรณกรรมในรัชสมัยของพระองค์ เช่นเดียวกับสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช

โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์มีอิทธิพลต่อชุมชนในฐานะทุนทางวัฒนธรรมตามแนวคิด ของ Bourdieu (1986) คือ 1) ทุนที่ฝังในตัวตน แสดงให้เห็นการหล่อหลอมองค์ความรู้และความเชื่อ ความศรัทธาที่เกิดจากเรื่องเล่า ผ่านการสืบทอดในระดับครอบครัวและชุมชน อันมีรากฐานจากบันทึก ในโคลงฯ 2) ทุนรูปธรรม ก่อรูปขึ้นจากเหตุการณ์ชะลอพระ ปรากฏผ่านวัตถุต่าง ๆ ที่คงอยู่ตามเนื้อความ ในโคลงอันเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ และ 3) ทุนรับรองจากสถาบัน ได้รับการยอมรับยกย่อง จากสถาบันสำคัญหลายแห่งในฐานะที่เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของชาติ พุณดังกล่าว ขับเคลื่อนโดยชุมชนที่เป็นผู้แปลงทุนทางวัฒนธรรม สร้างคุณค่าและมูลค่าในตัวเอง จนเกิดเป็นทุนร่วมสมัย ทั้งนี้ผู้วิจัยสังเคราะห์ผลลัพธ์ของการแปลงทุนทางวัฒนธรรมได้ 4 ลักษณะ คือ ทุนทางเศรษฐกิจ (Economic Capital) โคลงฯ เป็นปัจจัยสำคัญที่บ่งชี้รากเหง้าความเป็นมาทางประวัติศาสตร์

ขององค์พระพุทธไสยาสน์ ซึ่งช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศรัทธา ส่งผลต่อเศรษฐกิจสินค้า และบริการในชุมชน ดังจะเห็นได้จากข้อความป้ายประชาสัมพันธ์ของเทศบาลตำบลป่าโมกว่า “กินเดียว เที่ยวตลาด ไหว้พระพุทธไสยาสน์ วัดป่าโมก” สอดคล้องกับ Kasempholkoon (2016) ที่วิจัยเรื่องการสำรวจและศึกษาทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม “ตามรอยวรรณคดีนิราศเรื่องพระประธมของสุนทรภู่” ในจังหวัดนครปฐม นนทบุรี และกรุงเทพมหานคร พบว่า “การศึกษานิราศพระประธมในฐานะทุนทางวัฒนธรรม นำมาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ 5 มิติ คือ เส้นทางอาหาร กิจกรรม ของฝาก โดยบูรณาการให้เข้ากับการท่องเที่ยวได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม” นอกเหนือจากมิติทางเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยว สินค้าและบริการแล้ว การแปลงทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนป่าโมกยังได้ขยายผลลัพธ์ไปสู่มิติทุนทางความรู้ (Knowledge Capital) โดยความรู้ที่ได้จากโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ กลายเป็นฐานของการเรียนรู้ในโรงเรียนและกิจกรรมท้องถิ่น ทุนสังคม (Social Capital) แสดงออกผ่านความร่วมมือในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธไสยาสน์ โดยสร้างเครือข่ายระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน สะท้อนถึงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่คู่ชุมชน ก่อเกิดเป็นทุนทางอัตลักษณ์และมรดก (Identity & Heritage Capital) ซึ่งถือเป็นทุนที่ยั่งยืนกว่าทุนทางเศรษฐกิจหรือทุนทางสังคม เนื่องจากทุนนี้ทำหน้าที่สร้างความภาคภูมิใจในถิ่นฐาน ทำให้คนในชุมชนตระหนักว่าตนเองเป็นเจ้าของทุนทางวัฒนธรรม และหลอมหลอมอัตลักษณ์ร่วมที่เข้มแข็งของชุมชนป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

ข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาเชิงเปรียบเทียบโคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์กับวรรณกรรมยอพระเกียรติที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีงานด้านศาสนาและการบูรณปฏิสังขรณ์วัด เพื่อให้เห็นถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของวรรณกรรมประเภทนี้
2. ศึกษาผลกระทบของการเรียนรู้โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ต่อการสร้างความตระหนักรู้ด้านการอนุรักษ์ภาษาและวรรณกรรมในท้องถิ่นของเยาวชนและคนในชุมชนป่าโมก โดยต่อยอดจากทุนที่ฝังในตัวคน

References

- Bamrungkul, W. (1994). *Poetry*. Bangkok: Tonor. (In Thai)
- Batstone, A. (2024, July 23). *Treasure trove or fool's gold: To what extent can literature be used as a historical source?*. St Hugh's College, University of Oxford. <https://www.st-hughs.ox.ac.uk/prospective-students/outreach-at-st-hughs/essay-competitions/julia-wood-history-essay-competition/>.
- Bickner, R. J. (1991). *An Introduction to the Thai Poem “Lilit Phra Law” (The Story of King Law)*. Illinois: Center for Southeast Asian Studies, Northern Illinois University.

Bourdieu, P. (1986). "The forms of capital." In J. Richardson (Ed.) **Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education**. New York: Greenwood Press.

Inscription of A Poetic Account of the Relocation of the Reclining Buddha, Wat Pa Mok. (n.d.). [Stone inscription]. Wat Pa Mok, Ang Thong Province, Thailand. (In Thai)

Jitjamnong, D. (1997). **The Value and Distinctive Features of Early Rattanakosin Thai Literature**. Thammasat University Press. (In Thai)

Kaewkamon, K., Thaotong, N., Rosruen, S., Pechchan, A., Ratanasupa, A. & Phutiriyawat, J. (2021). Manipulation of cultural capital for sustainable community development. **Journal of Humanities and Social Sciences Nakhon Pathom Rajabhat University**, 11 (1), 75-92. (In Thai)

Kamonsujja, W. (2024). **Uniqueness and Identity of the Eulogistic Literatures for King Rama IX**. [Doctoral dissertation]. University of Phayao. (In Thai)

Kasempholkoon, A. (2016). **A field study and a study of cultural capital based on Sunthorn Phu's Nirat Phra Prathom in Nakhon Pathom, Nonthaburi, and Bangkok for the development of cultural**. [Research Report]. The Thailand Research Fund, TRF. (In Thai)

King Vajiravudh. (1974). **Royal commentary on composition; Suphalak Wat Roop; Nirat Pralongyuth; Sakrava Chai Ta Rae; Sakrava Nha Nao; Nirat Malae-thaethai**. Bangkok: Kurusapha. (In Thai)

Lamharit, K. (2022). **Critical Studies of English Poetry**. Academic Publication Project, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. (In Thai)

Imchai, L. (1985). **A comparative study of the six literary works attributed to King Paramakosa**. [Master's thesis]. Silpakorn University. (In Thai)

Luangthongkum, T. (1990). "Rhythm in the Thai Language." In **Thai Language 3: Teaching Materials, Volume 1, Units 1–6** (4th ed.). Sukhothai Thammathirat University Press. (In Thai)

Pongpaiboon, N. (n.d.). **Thus, I wrote**. Ko Kai Press. (In Thai)

- Prasithrathsint, A. (2012). Cohesion. In **Thai Language Standards, Volume 3: Types of Words, Phrases, Sentences, and Cohesion**. Office of the Welfare Promotion Commission for Teachers and Educational Personnel, Ladprao. (In Thai)
- Vingvorn. S. (1987). **An analytical study of the eulogies for kings**. [Doctoral dissertation]. Chulalongkorn University. (In Thai)
- Wetphada. T. (2006). **Hom lok wannasin**. Pachera Publishing House. (In Thai)
- Shrawan, A. (2019). **The language of literature and its meaning: A comparative study of Indian and Western aesthetics**. Cambridge Scholars Publishing.
- Srikamnerd, W. (2015). The Poem in the Celebration of the Restoration of Wat Phra Chetuphon: The Creation of Panegyric Literature. **Vannavidas**, 15 (Special Issue), 33–76. (In Thai)
- Srikamnerd, W. (2016). Khlong Poetry and Kap Ho Khlong in the Middle Ayutthaya Period. **Vannavidas**, 5, 18-39. (In Thai)
- Sriyabhaya, W. (2009). **Linguistic Forms Referring To Participants In Thai Poetic Literature**. [Doctoral dissertation]. Mahasarakham University. (In Thai)
- Sriyabhaya, W. (2020). “Unit 6 Paragraph and Text in Thai” in **Characteristic of Thai Language**. Sukhothai Thammathirat Open University Press. (In Thai)
- Sujjapun, R. (1983). **General Knowledge of the Thai Language: Thai Literature Section** (2nd ed.). Ramkhamhaeng University. (In Thai)
- Thanirat, S. (2010). **Literary studies: Thai literature studies**. Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Sciences & Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University. (In Thai)
- The Fine Arts Department. (2002). **Ayutthaya Literature Vol. 3**. Office of Literature and History. (In Thai)
- Theekaprasertkul, P. & Ruengruglikit, C. (2014). Sound and Rhythm: Literary Art Techniques in Yuan Phai Khlong Dan. **Silpakorn University Journal**, 34 (1): 99-117. (In Thai)
- Yuden, M. & Yuden, W. (2005). **Knowledge of Thai Poetics**. Kurusapha. (In Thai)